

OPINNÄYTETYÖ

Kiusaamiseen puuttuminen

Parasta Lapsille ry:n Aikaa ilolle lasten leiritoiminnassa

Hanna Sinkko

Yhteisöpedagogi YAMK

(90 op)

(5/2025)

TIIVISTELMÄ

Humanistinen ammattikorkeakoulu
Yhteisöpedagogi YAMK

Tekijä: Hanna Sinkko

Opinnäytetyön nimi: Kiusaamiseen puuttuminen Parasta Lapsille ry:n Aikaa ilolle lasten leiritoiminnassa

Sivumäärä: 59

Työn ohjaaja: Pekka Kaunismaa

Työn tilaaja: Parasta Lapsille ry

Kiusaamiseen puuttuminen Parasta Lapsille ry:n Aikaa ilolle lasten leiritoiminnassa opinnäytetyö käsittelee kiusaamisen havaitsemista, ennalta ehkäisemisestä ja siihen puuttumista valtakunnallisen lastensuojelujärjestön lasten leiritoiminnassa.

Tarkastelen leirillä esiintyviä kiusaamisen muotoja sekä ohjaajien puuttumista kiusaamistapauksiin. Tuon esille, miksi kiusaamiseen ei aina puututa ja miksi puuttuminen on ajoittain haastavaa.

Kiusaamisen tutkiminen ja tulosten esille tuominen on tärkeää, koska kiusaamista on tutkittu ensisijaisesti koulumaailman ilmiönä. Yhtä lailla kiusaamista esiintyy lasten ja nuorten vapaa-ajalla, joista leirit ovat yksi toimintaympäristö.

Vapaaehtoiset leiriohjaajat tarvitsevat keinoja ja työkaluja kiusaamisen ja häiriökäyttäytymisen ennalta ehkäisemiseen ja niihin puuttumiseen. Opinnäytetyöni tutkimus käsittelee leireillä havaittuja kiusaamistapauksia sekä ohjaajien toimintaa kyseisissä tilanteissa. Haen tutkimukseni kautta vastauksia, kuinka ohjaajan tietotaitoa voisi jatkossa syventää.

Yhtenä osa-alueena tuotan teorian kautta ymmärrystä kiusaamisilmiöstä, kiusaajasta ja uhrista sekä ryhmän käyttäytymisestä kiusaamistilanteissa. Kiusaamisilmiön ymmärtäminen auttaa leirillä kiusaamisen havaitsemiseen ja sen erottamiseen riitelystä ja rajusta leikistä.

Opinnäytetyön tuotoksina syntyvät Kiusaamiseen puuttumisen koulutukset ovat konkreettisia apuvälineitä ohjaajille haastavissa tilanteissa toimimiseen. Tutkimustulokset liittyvät viiteen vapaaehtoisen leiriohjaajan sekä yhteen leirivastaavan teemahaastatteluun sekä viikonloppuleirin aikana toteutettuun observointiin ja havainnointitutkimukseen. Haastattelut ja observointi toteutuivat syksyllä 2024.

Asiasanat: kiusaaminen, leirit, lapset, ohjaajat, ryhmä, lastensuojelu

ABSTRACT

Humak University of Applied Sciences
Community Educator (Master)

Author: Hanna Sinkko

Title: Intervening in bullying in the Aikaa ilolle children's camp activities of Parasta Lapsille ry

Number of Pages: 59

Supervisor: Pekka Kaunismaa

Commissioned by: Parasta Lapsille ry

Intervening in bullying in the children's camp activities of Parasta Lapsille ry The thesis deals with the detection, prevention and intervention of bullying in the children's camp activities of a national child protection organisation.

I examine the forms of bullying that occur at camp and the intervention of volunteer leisure leaders in cases of bullying. I highlight why bullying is not always addressed and why intervention is sometimes challenging.

Studying bullying and highlighting the results is important because bullying has been studied primarily as a school phenomenon. Equally, bullying occurs in the leisure time of children and young people, of which camps are one setting.

Volunteer camp counsellors need tools and instruments to prevent and deal with bullying and disruptive behaviour. My thesis research deals with incidents of bullying observed in camps and the behaviour of volunteer leisure leaders in these situations Through my research, I am seeking answers on how to deepen the know-how of volunteer leisure leaders in the future.

As a sub-area, I will produce a theoretical understanding of the bullying phenomenon, the bully and the victim, and the behaviour of the group in bullying situations. Understanding the phenomenon of bullying helps to identify bullying in camps and to distinguish it from fighting and rough play.

The products of the thesis, the Anti-Bullying Trainings are concrete aids for counsellors to deal with challenging situations. The research results are related to five and one camp leader's theme interview and observation and observation study conducted during the weekend camp. The interviews and observation took place in autumn 2024.

Keywords: bullying, children, camps, volunteer leisure leader, group, child protection

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ

ABSTRACT

1	JOHDANTO.....	5
2	TAVOITTEET, TUTKIMUSKYSYMYKSET JA TAUSTA	6
	2.1 Tavoitteet, tutkimuskysymykset ja tausta	6
	2.2 Kiusaaminen	7
	2.3 Ryhmän muodostaminen ja osallisuus	13
3	TUTKIMUS.....	20
	3.1 Laadullinen analyysi	20
	3.2 Teemahaastattelu	21
4	TUTKIMUKSEN TULOKSET	29
	4.1 Haastattelujen tulokset.....	29
	4.2 Osallistuva havaintotutkimus	36
5	KIUSAAMISEEN PUUTTUMINEN JA TULOKSET.....	46
	5.1 Kiusaamiseen puuttuminen	46
	5.2 Tunnekasvatus avuksi lapsen käytöshäiriöihin	49
	5.3 Miksi leireillä ei puututa kiusaamiseen?.....	52
6	TUOTOS	56
	6.1 Kiusaamiseen puuttumisen koulutus.....	56
	LÄHTEET.....	57

1 JOHDANTO

Opinnäytetyössäni tutkin kiusaamisen havaitsemista ja ennalta ehkäisemisestä sekä siihen puuttumista valtakunnallisen lastensuojelujärjestön Parasta Lapsille ry:n Aikaa ilolle lasten leiritoinnassa. Tarkastelen leirillä esiintyviä kiusaamisen muotoja ja ohjaajien puuttumista kiusaamistapauksiin.

Kouluterveyskyselyn (2023) mukaan kiusaamisväkivalta koskettaa 4.–5. -luokkalaisista pojista 8 % ja tytöistä 9 % tulee kiusatuksi viikoittain. 3,5 % 4.–5. -luokkalaisista pojista ja 2,1 % tytöistä on vastannut kiusaavansa viikoittain. Tämä tarkoittaa vastaajissa 46 690 poikaa ja 47 721 tyttöä. Vuonna 2023 yhteensä 94 736 lasta on vastannut kyselyyn kiusaavansa viikoittain. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2024.)

Kiusaamisen pelko ja kiusaaminen aiheuttavat turvattomuutta, joka synnyttää ahdistusta, masennusta ja fyysisiä oireita. Kiusaamista on tutkittu kouluihin keskittyvänä ilmiönä, vaikka sen tiedetään kuuluvan yhtä lailla lasten ja nuorten vapaa-aikaan. Onkin aika tuoda esille kiusaamista lapsen muissa toimintaympäristöissä. Leireillä esiintyvää kiusaamista on tutkittu vähän, vaikka leirit kuuluvat lasten vapaa-aikaan.

Leiriohjaajina toimivat vapaaehtoiset ovat nostaneet esille tarvitsevansa keinoja ja menetelmiä kiusaamiseen ja häiriökäyttäytymiseen puuttumiseen. Opinnäytetyöni tutkimusosiossa käsitellän leireillä havaittuja kiusaamistapauksia ja syvennän teorian kautta ymmärrystä kiusaamisesta, ohjaajalle olisi helpompaa havaita kiusaamista ja puuttua siihen. Opinnäytetyön tuotoksia syntyneet Kiusaamiseen puuttumisen koulutus ja opas sekä puuttumisen dialogi tuovat konkreettisia keinoja kiusaamisen havaitsemiseen ja siihen puuttumiseen.

Laadullinen tutkimus sisältää viisi vapaaehtoisen leiriohjaajan sekä yhden leirivastaavan teemahaastattelun. Vapaaehtoisten leiriohjaajien haastatteluissa käsitellään leirejä, jotka ajoittuvat syyskuusta 2023 elokuulle 2024. Teemahaastattelu käsitti 21 kysymystä, joiden teemat (kiusaamistapaukset, kiusaaja ja uhri, kiusaamisen toistuvuus, kiusaamisen muodot, roolit kiusaamistilanteissa, kiusaamisen tilat ja ajankohdat leiriohjelmassa, kiusaamisen ennalta ehkäiseminen, kiusaamiseen puuttumisen) valitsin tutkimuskysymyksiä perusteella.

Opinnäytetyössäni tutkin, miten kiusaamista Aikaa ilolle -leireillä ennaltaehkäistään ja puututaanko kiusaamiseen sekä miksi kiusaamiseen ei aina puututa. Kiusaamistapausten kautta nousi leirikiusaamisen eri muotoja.

2 TAVOITTEET, TUTKIMUSKYSYMYKSET JA TAUSTA

2.1 Tavoitteet, tutkimuskysymykset ja tausta

Tavoitteet ja tutkimuskysymykset

Opinnäytetyön tarkoitus on tuottaa leiriohjaajille työkaluja kiusaamisen ennalta ehkäisemiseen, kiusaamiseen puuttumiseen ja kiusaamistapausten selvittämiseen. Opinnäytetyössä selvitetään, mitä kiusaamisen muotoja ja minkälaisia kiusaamistapauksia leireillä on, missä tilanteissa ja tiloissa kiusaamistapaukset tapahtuvat, millä keinoilla tai menetelmillä kiusaamista leireillä ennalta ehkäistään sekä miten ohjaajat siihen puuttuvat ja jos eivät puutu, mistä tämä johtuu.

Tavoitteena on tuoda esille, mitä kiusaamisen muotoja ja minkälaisia kiusaamistapauksia lasten Aikaa ilolle leiritoiminnassa esiintyy, mitä puuttumisen keinoja ohjaajilla on jo käytössään ja missä tilanteissa ei ole onnistuttu puuttumaan. Tutkimuksessa ilmenee, onko ohjaajilla käytössään menetelmiä kiusaamisen ennaltaehkäisemiseen.

Tutkimuskysymyksien 1) Miten kiusaamista leirillä voidaan ehkäistä, 2) Tunnistetaanko kiusaaminen, 3) Puuttuvatko lasten leirien ohjaajat kiusaamiseen, 4) Miten kiusaamiseen puututaan, 5) Miksi kiusaamiseen ei puututa ja 6) Missä tiloissa kiusaamista tapahtuu ja 7) Mitä kiusaamisen muotoja Aikaa ilolle lasten leireillä esiintyy, avulla saan vastauksia kiusaamisilmiöstä lasten leiritoiminnassa sekä ohjaajien toiminnasta kiusaamistilanteissa.

Opinnäytetyön tavoitteena on tuottaa tietoa kiusaamisesta ohjaajien hyödynnettäväksi, jotta yhtenä osatekijänä syvä ymmärrys tapahtuvista tilanteista auttaisi toimimaan tilanteen edellyttämällä tavalla. Ohjaajat tarvitsevat taustatietoa kiusaamisesta, jotta osaavat havaita, tunnistaa ja puuttua kiusaamistilanteisiin.

Parasta Lapsille ry

Vuonna 1945 perustettu valtakunnallinen lastensuojelujärjestö Parasta Lapsille ry, toteuttaa valtakunnallisesti ennalta ehkäisevää lastensuojelutyötä Aikaa ilolle -lasten ja Aikaa yhdessä lapsiperheiden leiritoiminnan keinoin. Lisäksi leiritoimintaan kuuluvat Näe hyvä mussa lasten leirit ja Näe hyvä meissä perheiden leirit, jotka keskittyvät positiiviseen kasvatukseen ja hyvän huomaamiseen. Toiminnan tärkein tavoite on parantaa lapsiperheiden arjessa jaksamista ja hyvinvointia. (Parasta Lapsille 2024.)

Leirin osallistujat, ohjaajat ja tilat

Aikaa ilolle lasten leiritoiminta on suunnattu alakouluikäisille lapsille ja varhaisnuorille. Leiriryhmät kokoontuivat opinnäytetyön tutkimusajanjaksolla leirikeskuksissa Pirkanmaalla, Kanta-Hämeessä ja Pohjois-Pohjanmaalla lomaleireille ja viikonlopputoimintaan.

Leirille valituksi tulemiseen vaikuttavat sosiaaliset, taloudelliset ja terveydelliset perusteet. Lapsen edellytyksenä leirille pääsyyn on, että hän kykenee toimimaan leiriryhmässä toisten lasten sekä aikuisten ohjaajien ja leirivastaavan kanssa. Leirin ohjaajina toimivat järjestön tehtävään kouluttamat täysi-ikäiset, turvalliset ja moninaiset vapaaehtoiset ohjaajat. (Parasta Lapsille 2024.)

2.2 Kiusaaminen

Kiusaamisen alkaminen

Kiusaaminen voi alkaa nimittelyllä, ryhmän ulkopuolelle sulkemisella tai muulla teolla, johon kiusatun näkökulmasta liittyy kiusatuksi tulemisen kokemus. Pelko kiusatuksi joutumisesta aiheuttaa turvattomuuden tunteen heti ensimmäisestä kiusaamistilanteesta alkaen. (Hamarus 2012, 22.)

Päivi Hamarus (2012) kertoo kirjassaan, Haukku haavan tekee – Puututaan yhdessä kiusaamiseen, kiusaamisen alkamisesta. Luokassa ei aiemmin ole ollut näkyvää kiusaamista, mutta eräänä päivää luokkaa kyräillen tarkastellut kovispoikien ryhmä vetäisee yhdeltä pojalta housut alas. Lopputunnista yksi kovispojista kuiskasi pojalle, että he hakkaavat pojan kotimatalla, jos tämä kertoisi opettajalle. Seuraavana päivänä pojan vatsa on kipeä eikä hän halua lähteä kouluun. Hän pelkää, että opettaja on saanut tietää kiusaamisesta ja hänet hakattaisiin. Kiusaamisen pelko alkaa vaikuttaa koulunkäyntiin estämällä menemästä kouluun ja keskittymästä oppitunteihin. Pelko pakottaa pohtimaan uusia reittejä koulumatkalle. Oppimismotivaation heiketessä, koulunkäynti alkaa tuntua epämiellyttävältä. (Hamarus 2012, 22.)

Kiusaamisen määrittely toistuvuuden kautta

Vallalla oleva, kouluihin tutkimuksesta levinnyt, määritelmä kiusaamisesta toistuvana ilmiönä liittyy määrälliseen tutkimukseen. Kvantitatiivisessa tutkimuksessa ilmiö määritellään mahdollisimman tarkkaan mitattavaksi. Näin tutkimustulosten vertailu mahdollistuu. Määritelmä estää kuitenkin puuttumasta kiusaamiseen varhaisessa vaiheessa, jolloin se olisi tehokkainta. Tapahtumille annetaan lupa jatkua, jos niitä ei tulkita jatkuviksi tai toistuviksi. (Hamarus 2012, 22)

Kiusaamista määritellään yksilöön pitkään kohdistuvana kiusaamisena tietyn ajan sisällä, niin että hänen ei ole mahdollista puolustautua. Uhri on pitkään alttiina yhden tai useamman henkilön kielteisille teoille ja tilanteessa on valtaepätasapaino. Kriteerejä ovat pitkäkestoisuuden lisäksi se, että kiusattu ei ole tasaveroinen puolustautumaan kiusaajaa vastaan. (mt. 2012, 22)

Roolit kiusaamistilanteessa

Kiusaamisessa ryhmäläisillä on eri rooleja: uhri, kiusaaja, apuri, puolustaja, kannustaja, kiusaaja-uhri ja hiljainen hyväksyjä. Muu ryhmä torjuu kiusaaja-uhriin aggressiivisen käytöksen takia. Ryhmään pääsy siis estyy, koska oman käytöksensä takia hänet koetaan kiusaajaksi. Ulkopuolelle toisten sulkemana kiusaaja-uhri on siis uhrin asemassa. Kiusaaja-uhria voidaan nimittää myös provokatiiviseksi uhriksi. Kukaan ei kuitenkaan ärsytä muita saadakseen toiset kiusaamaan itseään. Lapsi ei osaa toimia toisella tavalla. (Repo 2015, 49; Salmivalli 1998).

Apuri on aktiivisesti mukana kiusaamisessa. Kannustaja taas kannustaa nauraen tai muilla keinoilla. Puolustaja puolustaa uhria. Hiljainen hyväksyjä esittää tietämätöntä, vaikka tiedostaa kiusaamisen. (Repo 2015, 49; Salmivalli 1998).

Oppilaan persoona ei aina vaikuta siihen, millaisen rooliin hän ryhmän kiusaamistilanteissa päätyy. Roolit määrittyvätkin ryhmän tarpeista ja odotuksista. Oppilas voi olla ikään kuin ryhmän ajamana roolissa, joka alkaa tuottaa odotuksien mukaista käytöstä. (Repo 2015, 49.)

Haastatteluissa ja havainnointitutkimuksessa nousseet kiusaamisen muodot

Leirillä esille nousseita kiusaamisen muotoja ovat muun muassa töniminen, lyöminen, potkiminen, haukkuminen, manipulointi, eristäminen joukosta ja rasismi. Suora fyysinen aggressio (lyöminen, töniminen, potkiminen) sekä suora verbaalinen aggressio (haukkuminen) ovat helpoimmin tunnistettavissa olevia kiusaamisen muotoja. Nostan seuraavaksi kiusaamisen muodoista esille niitä, joihin reagointi voi olla ohjaajille haastavampaa

Huorittelu ja homottelu

Yhdessä haastatteluista nousi häiriökäyttäytymisen muodoista esille huorittelu ja homottelu. Mikä on tosiasiallinen syy siihen, että termejä käytetään, ja miten se vaikuttaa uhriin tai uhreihin. Elina Välimäen (2023) kirjassa *Kiusatut*, uhri Ossi kertoo, kuinka hän on kiusattuna saanut osakseen julkista halveksuntaa. Tässä tapauksessa henkisen väkivallan muoto, homoksi nimittely, sai Ossin kyseenalaistamaan seksuaalisuuttaan. Teini-ikäisenä homottelu lisäsi Ossin hämmennystä ja epävarmuutta. (Välimäki 2023, 65.)

Välimäki (2023) tuo esille, että tyttöjen huorittelu ja poikien homottelu ovat koulussa syvään juurtuneita. Homottelemalla tai huorittelemalla kyseenalaistetaan uhrin seksuaalisuus ja rangaistaan vääränlaisesta miehisyydestä tai naiseudesta korostaen vallalla olevaa kuvaa normaaliudesta. (Välimäki 2023, 65–66; Mannerheimin lastensuojeluliitto.)

Huorittelua nimitetään Välimäen (2023) teoksessa demonisoinniksi. Tytöstä, joka on ikään kuin merkitty huoraksi, voidaan kertoa ja uskoa mitä vain ja kohdella miten hyvänsä. Huoraksi merkityn teot ja toiminta ovat yhteisönsä jatkuvassa tarkkailussa. Homottelua ja huorittelua käytetään myös kertomaan, minkälainen käytös on sopivaa ja minkälainen ei. Kyseessä olevia puhetapoja tule hyväksyä, koska ilmaisut loukkaavat kohdetta. Myös muut läsnäolijat voivat kokea ilmaisujen käytön loukkaavaksi. Väheksyvä ja halventava puhetapa, häpäisy ja toistuva herjaaminen vaikuttavat haitallisesti nuoren itsetunnon kehitykseen. (mt. 2023, 65–66.)

Kehon arvostelu ja hämmentävä nimittely

Kehon muutoksissa nuoret kokevat itsensä väärän näköisiksi ja suurin osa ajattelee olevansa erilainen. Toisten eriaikainen kehittyminen voi ahdistaa. Äänenmurros ja tunteiden ailahtelu pelottavat, ja nuori vertailee itseään toisiin. Ryhmässä kehutaan ja haukutaan ja löydetään uusia tapoja kiusata. Nuorten puheessa haukkuminen voi yleistyä. (Cacciatore 2009, 85.)

Manipulaatio

Jo lapset osaavat hyödyntää vuorovaikutuksessa manipulointia keinona tavoitteen saavuttamiseksi. Ohjaajien on hyvä ymmärtää ja havaita erilaisia manipulaation muotoja, jotta he osaisivat paremmin puuttua manipulointiin.

Petri Parvisen ja Manne Pyykön (2020) kirjassa *Vaikuttaminen ja manipulointi*, manipulointi on jaettu neljääntoista eri osa-alueeseen: valehtelevä ja totuuden muunneltavat, harhaanjohtavat perusteet, kiistäminen, keskustelun ohjaaminen ja valeanteeksipyyntö, vähättely, pelon ruokkiminen, valeuhriutuminen, syyttely, viettely, hämmennyksen lietsominen, ryhmäpaine, palautteella ja palkinnoilla koukuttaminen, rankaiseminen esimerkiksi huutamalla, mykkäkoululla tai kiristämällä, keskustelun sabotointi ja tunteiden manipulointi. (Parvinen & Pyykkö 2020, 146.)

Osa-alueita tarkastellessani huomaan manipulointia esiintyneen myös havainnointitutkimuksessani sekä teemahaastattelussa esille nousseissa kiusaamistapauksissa. Käsittelen siis manipulointia opinnäytetyössäni kiusaamisen muotona.

Vuorovaikutuksessa käytettävän manipulaation avulla on mahdollista lisätä valtaa. Kohdehenkilön väittämien mitätöinti kieltäytymällä selvittämästä asioista tai paljastamasta tietoja, on poissulkevaa eli passiivista manipulointia. Passiivisesti manipuloiva jättää vastaamatta kysymykseen, pitää tiukasti kiinni näkemyksestään, esittää halutonta ymmärtämään, mistä on kyse ja väistelee tiettyjä kysymyksiä. Aktiivisessa poissulkemisessa taas paisutellaan asioita, käytetään merkityksentöntä monisanaisuutta ja johdetaan harhaan. Keskustelukumppania voidaan tarkoituksella johdattaa harhaan, ymmärtää asiat tahallisesti väärin tai esittää näennäisiä perusteluja keskustelun aikana. Manipuloija myös vaihtaa säännöllisesti puheenaihetta paremmin hänelle sopivaan. (Parvinen & Pyykkö 2020, 145–176.)

Läpivievällä manipuloinnilla manipuloija tavoittelee henkilökohtaisia tavoitteita. Läpivievän manipuloinnin tekniikoita ovat pelottelu, arvovaltaan ja auktoriteettiin vetoaminen, imartelu ja erilaiset tunteisiin vetoavat keinot. (mt. 2020, 145–176.)

Asian leimaaminen merkityksettömäksi verraten asiaa tiedossa oleviin suurempiin ongelmiin ja asioihin, on manipulaatiota. Manipuloija voi väittää verbaalista vahingoittavaa ja haitallista toimintaa vitsiksi. Asiaa voidaan vähätellä, nauraa sille tai sivuuttaa se kokonaan. Manipuloija oppii hyödyntämään vähättelyä toisten alistamiseen sekä uskottavuuden ja arvon vähentämiseen. Koulukiusaamisessa on kyse vähättelystä, kun kiusaaminen kiusaajan toimesta luokitellaan vitsiksi. (mt. 2020, 156.)

Myyttejä kiusaamisesta: patologisointi, normalisointi ja kieltäminen

Kiusaamiseen liittyy useita myyttejä eli epätosia käsityksiä. Esimerkiksi käsitys kolmesta helpoimmasta tavasta puuttua kiusaamiseen normalisoimalla, patologisoimalla tai kieltämällä se ei pidä paikkaansa. Myytit voivat johtua taitamattomuudesta puuttua kiusaamiseen tai pelosta puuttua.

Kun kiusaaminen patologisoidaan, tarkoitetaan, että kiusatussa tai kiusaajassa on jokin vika. Kiusattu leimataan erilaiseksi yhteisön sosiaalisissa suhteissa. Usein erilaisuuden tuottaminen alkaa nimittelystä, leviten yhteisössä ja synnyttäen kiusatulle maineen. Maine eristää kiusatun yhteisöstä. Hänen kanssaan ei haluta olla. Jos kiusatulla on kaveri, kaveria rangaistaan jättämällä hänetkin ulkopuolelle. Ellei kiusaajan mielipiteitä noudateta, rankaisee hän sosiaalisesti apureidensa tukemana luoden pelon ilmapiirin. Oppilaiden on harkittava huolella kenen seurassa liikkuvat ja mitä seurauksia sillä voi olla.

Kiusaamisen normalisointia on, jos kiusaamista pidetään yksilöiden välisenä normaalina selviytymistaisteluna. Jos kiusaamisesta tehdään normaalia elämää, se hyväksytään hiljaa ja ajatellaan sen vahvistavan. Ajatellaan vahvojen selviävän ja hyökkäyksen olevan puolustuksista paras. Näin ajateltuna kiusaaminen oikeutetaan ja siitä tulee luontainen tapa hakea paikkaa ryhmässä. Ajatellaan, että kiusaaminen selvittää ryhmän sosiaaliset hierarkiat, ja kertominen on kantelua. (Hamarus 2012, 15.)

Kolmas myytti on kiusaamisen kieltäminen. Kiusaamisen kieltämisen taustalla lienee pelko hankaliin tilanteisiin puuttumisesta. Ei tiedetä, mitä tilanteessa pitäisi tehdä ja miten siihen pitäisi puuttua. Taustalla voi olla myös syyllisyyden ja häpeän peittäminen sekä itsesuojeluvaisto. Esimerkiksi oman lapsen kiusaajuutta voi olla hankalaa myöntää. Pidemmälle ajateltuna, voidaan kokea, ettei kiusaamista kuitenkaan saada loppumaan, joten siihen on täysin turha puuttua. Kiusaamisesta voi tehdä lopun ja se voi alkaa uudestaan. Hyvinvointiin vaikuttaminen on loputonta kasvatustyötä. (mt. 2012, 15–16.)

Lopuksi Hamarus haastaa miettimään, onko lukija törmännyt kiusaamiseen liittyviin myytteihin esimerkiksi kiusaajasta käytöshäiriöisenä ja kiusatusta outona tai nössönä, kiusaamisesta luonnollisena oman paikan etsintänä, kiusaajista tulee aikuisina johtajia, meidän lapsihan ei kiusaa tai meidän koulussa ei esiinny kiusaamista. Myytit täytyy tiedostaa, koska ne ohjaavat tiedostamattomasti käytöstämme ja asennoitumistamme kiusaamiseen. (mt. 2012, 16.)

Kieltämisestä eroon

Puhe, asenteet ja suhtautuminen kulkevat myytteinä sukupolvelta toiselle ja niitä saatetaan siirtää eteenpäin tiedostamatta. Ensimmäinen askel oikeaan suuntaan on vääränlaisen toisiin oppilaisiin, vanhempiin tai opettajaan suuntautuvan suhtautumisen tiedostaminen. Lapsi voi käyttäytyä suhteessa toisiin hallitsevasti ja kontrolloivasti, ja vanhemmat tai opettaja voivat alitajuisesti vahvistaa näitä käyttäytymismalleja. Seuraus kuvatun käyttäytymisen vahvistamisesta voi olla, että lapsesta tulee kiusaaja. Opettajan ja vanhempien tehtävä olisi pohtia kiusatun kiusaamisesta johtuvia tunteita ja harjoitella näin myötätunnon osoittamista, empatiakykyä. (Hamarus 2012, 18–19.)

Osa vanhemmista vahvistaa tietämättään lapsensa alistumista. Lasta tulisikin tässä tilanteessa opettaa oman tahdon ilmaisua, ein sanomista ja kertomaan, mitä hän oikeasti haluaa. Vanhemman rohkaiseva palaute ja kannustaminen auttavat lasta huomaamaan, missä hän on hyvä ja kasvattavat lapsen itsetuntoa. (mt. 2012, 19.)

Yhdenkään lapsen ei silti tule muuttaa persoonallisuuttaan. Kaikkien ei tarvitse olla äänekkäitä, rohkeita ja sanavalmiita. Hiljaista pohdiskeluakin tarvitaan. Opettajan tehtävä on antaa myönteistä palautetta lapselle asioista, joissa lapsi on taitava. Myös pohdiskelevuus, harkitsevuus ja luovuus ovat yhtä lailla hyviä ja tärkeitä ominaisuuksia. Vanhemman tehtävä on tukea lasta vahvuuksineen arjessa. Myytti vanhemmuuteen ja kiusaamiseen liittyen on hyväksyminen omasta lapsesta kiusaajana. Lapsen rooli voi kuitenkin erota kotona siitä, mikä se on koulussa. (mt. 2012, 19.)

Vaikka vanhempi tukee lastaan ja luo hänelle turvallisen olon, ei se tarkoita lapsen epäeettisten tekojen puolustamista. Kiusaajan kiusaamiseen puuttuminen on vanhemmalta lapselle arvokas kasvua tukeva teko. Kiusaamiseen puuttumatta jättäminen, antaa lapsen jatkossakin hallita sosiaalisia suhteita kyseenalaisin keinoin, joka todennäköisesti jatkuu aikuisena työpaikalla. Kiusaavan lapsen kanssa voi käydä keskustelua siitä, miten toisia tulisi kohdella sekä mikä on väärin ja mikä taas oikein. (mt. 2012, 19.)

Kiusaamista esiintyy lähes kaikissa yhteisöissä. Sen kieltäminen estää siihen puuttumisen. Kiusaamisen myöntäminen aloittaa matkan kiusaamisen selvittämiseen. (mt. 2012, 19.)

Asennoituminen, vähättely, määrittelyn vaikeus

Kiusaamista määritellään yleisesti toistuvuuden ja samaan ihmiseen kohdistumisen kautta. Pitkäkestoisen ja harvemmin tapahtuvan välinen raja ei ole selkeä. Kiusaamisen pitkäkestoisuutta ei ole määritelty lailla. Kouluissa pitkäkestoisesta kiusaamisesta käytetään termiä kroonistunut kiusaaminen. Pysyväksi jääneissä tilanteissa pitkäkestoisuus on siis tunnistettu. Pitkäkestoisuuden kesto ei kuitenkaan ole määritelty missään. Kiusattujen ja heidän vanhempiensa mukaan koulu ei ymmärrä pitkäkestoista kiusaamista, vaan sitä käsitellään toistuvina konflikteina. Tämän vuoksi asiasta pitäisi keskustella ja kuunnella, mitä kiusattu kertoo tilanteesta. (Holmberg- Kalenius, Kaituri & Rastas 2024; 83.)

2.3 Ryhmän muodostaminen ja osallisuus

Kiusaamisessa on kyse ryhmästä ja siinä käynnissä olevasta valtaprosessista, jossa kiusaaja puuttuu ryhmän keskinäiseen sosiaaliseen hierarkiaan vaikuttaen siihen pelolla. Luokassa tai ryhmässä, jossa kiusataan, ei toteudu turvallisen tilan edellytykset, vaan oppilaat tai ryhmäläiset elävät jatkuvan, kiusatuksi tulemisen pelon vallassa.

Ensimmäisenä toimenpiteenään kiusaamiseen ennalta ehkäisemisessä opettaja tai ohjaaja voi toimia ryhmäytymistilanteessa edistäen ja panostaen turvallisen, toisia kunnioittavan ja arvostavan, tasavertaisen ja luottamuksellisen ilmapiirin luomiseen, näyttäen omalla käyttäytymisellään esimerkkiä oppilaita tai lasten leiriryhmää kohtaan. Ryhmän muodostuminen vaiheissa on erityisen tärkeää panostaa alkuun. Ryhmän edetessä eri muotoutumisvaiheissa on opettajan ja ohjaajan pidettävä yllä prosessin kohtaa yksi. Suuressa osassa ryhmiä tapahtuu liikehdintää: Uusia oppilaita muuttaa paikkakunnalle ja aloittaa luokassa. Myös leiriryhmässä tapahtuu luonnollista liikehdintää osallistujissa, vaikka sairastumisten tai haastavan käyttäytymisen seurauksena.

Kiusaamista, sen syntyä ja ilmenemistä tarkasteltaessa, on tärkeää ymmärtää ryhmäytymisen prosessi sekä mitä tarkoitetaan aidolla osallisuudella.

Ryhmän muodostumisen vaiheet

Ryhmän olemassaolon eri vaiheita kutsutaan ryhmän elinkaareksi eli ryhmäprosessiksi (Multanen & Angeria 2024, 35). Bruce Tuckmanin mallissa kehityskaari jakautuu muotoutumisvaiheeseen, kuohunta- tai konfliktivaiheeseen, yhteistoiminnan syntymisen vaiheeseen, kypsän toiminnan vaiheeseen ja ryhmän hajoamisvaiheeseen (Multanen & Angeria 2024, 35; Tuckman

1965). Ryhmän kehitysvaiheet ovat yksilöllisiä. Ne siis eivät ole aina lineaarisia ja voivat edetä myös syklisesti. (Multanen & Angeria 2024, 35.)

Ryhmän muotoutuessa jäsenet tutustuvat toisiinsa. He kokevat epävarmuutta tehtävästään ja roolistaan ryhmässä. Ohjaajan tärkein tehtävä on huolellisesti suunniteltu ryhmäyttäminen. Ohjaaja luo osallistujille positiivisen, turvallisen ja luonnollisen ympäristön, jolloin ryhmän jäsenten on mahdollista olla omia itsejään. (mt. 2024, 35.)

Kuohuntavaiheessa ryhmän yhteenkuuluvuuden tunne lisääntyy, ja persoonat alkavat tulla esiin. Ryhmän jäsenet hakevat hyväksyntää etsien rooliaan ryhmässä. Kuohuntavaiheessa jäsenet kyseenalaistavat ryhmän tavoitteita ja tehtävää, toisinaan ohjaajaakin. Multanen ja Angeria (2024) neuvovat pysähtymään rohkeudella konflikteihin ja haasteisiin. Usein yhteisesti sovitujen sääntöjen läpikäyminen, ja keskustelu niiden noudattamisen syistä, riittää. Ryhmässä on hiljaisia ja äänekkäitä jäseniä, mutta ohjaaja kohtelee heitä konfliktivaiheessakin tasavertaisesti. (mt. 2024, 35.)

Ryhmän vakiintuessa jäsenet tuntevat voimakasta yhteenkuuluvuutta ja ovat löytäneet paikkansa ryhmässä. He tuntevat ryhmän rutiinit noudattaen sääntöjä. Itsensä ilmaiseminen on vapaata ja jäseniltä löytyy jo rohkeutta heittäytyä toimintaan. Jos taas jäsenten yhteenkuuluvuuden tunne on niin vahva, että työskentely jää muun vuorovaikutuksen varjoon, ohjaaja ohjaa työskentelyn suuntautumaan jälleen toiminnan tavoitteita kohti. (mt. 2024, 36.)

Kypsan toiminnan vaiheessa yhteistyö sujuu vaivattomasti, ja ryhmässä on keskinäinen luottamus. Ilmapiiri on hyvä, eikä ryhmä hajoa edes epäonnistumisia kohdatessaan. Ryhmän jäsenet kantavat vastuunsa ja tukevat toisiaan. Ryhmä on tiiviisti yhteen hitsautunut ja valmiina uusiin haasteisiin. Energian kohdistuessa olennaiseen, haastavienkin asioiden käsittely yhdessä onnistuu. (mt. 2024, 36.)

Ryhmä hajoaa

Hajoamisvaihe on jäsenille haikea ja eroaminen voi olla vaikeaa. Ryhmä tulee valmistella ajoissa toiminnan loppumiseen ja sen aiheuttamiin tunteisiin. Hajoamisvaiheessa on saavutettu toiminnalle asetettu tavoite. Nyt nostetaan esille onnistumisia ja yhteisiä kokemuksia. Juhla tai muu lopetustapahtuma esittelee ryhmän kokemuksen arvokkaana muistona ja viestittää toiminnan loppuneen. (mt. 2024, 36.)

Osallisuus

Yksi olennaisimmista ryhmän muodostamiseen ja muodostumiseen sekä yhdessä toimimiseen vaikuttavista tekijöistä on osallistaminen, osallistuminen ja lopulta osallisuuden toteutuminen. Osallistamisessa ohjattava on objekti, joka pyritään saamaan toimintaan mukaan, voi osallistuja vaikuttaa osallistumiseensa jo monin verroin enemmän. Osallisuuden toteutuessa yksilö on ryhmän Ymmärrys, luottamus ja tasavertaisuus

Ryhmän muodostumisen vaiheessa ohjaajat hyödyntävät leikkiä ja muita menetelmiä, kommunikoiivat lapsille, tutustuvat lapsiin ja tutustuttavat lapsia toisiinsa, luovat turvallista ja hyväksyvää ilmapiiriä omalla hyväksyvällä ja tasavertaisella käytöksellään sekä avaavat ryhmän yhteisiä sääntöjä luodakseen turvallisen ryhmän ja osallistaakseen jokaisen ryhmän toimintaan. Ohjaaja ikään kuin kutsuu ohjattavan mukaan ryhmään tutustuttamalla, ottamalla mukaan leikkeihin, kyselemällä, juttelemalla, olemalla kiinnostunut ohjattavan asioista ja ohjattavasta itsestään sekä pyrkimällä viestimään avoimesti ja lämpimästi, ollen helposti lähestyttävä ja luotettava. Osallistumisen päätös on ohjattavalla; Haluaako ohjattava tulla ohjatuksi ja osallistua ryhmän toimintaan, vastaako hän ohjaajan kutsuun liittyä mukaan.

Sosiaalipedagogiikassa osallisuus tarkoittaa henkilön ja yhteisön keskinäisen suhteen toivottavaa luonnetta. Ihmisen ollessa osa, kokiessaan olevansa osa yhteisöä ja toimiessaan sen osana, toteutuu osallisuus. Osallisuuden toteutuminen edellyttää osallistumista, kuulumista johonkin ja kuulumisen tunnetta. Osallisuus voi toteutua erikokoisissa ja erilaisissa yhteisöissä. Yhteiskunnan tasolla toteutuessaan, osallisuutta nimitetään yhteiskunnalliseksi osallisuudeksi. Perusta osallisuudelle syntyy merkittävässä sosiaalisissa suhteissa, joista voi kasvaa tunne kuulumisesta yhteisöön. Toiminnallinen läsnäolo inhimillisissä suhteissa on osallisuutta. Yhteisön toimintaan osallistuminen mahdollistaa yhteistoiminnan. Osallistuminen on osallisuuden edellytys perustuen suhteita synnyttävään kommunikaatioon sekä yhteistoimintaan. (Nivala & Rynänen 2019, 138.)

Osallisuuden toteutuminen edellyttää yhteisön jäsenen kuulluksi tulemistä, osanottamista yhteisöä kehittävään toimintaan sekä mahdollisuutta vaikuttaa yhteisön asioihin. Jotta vaikuttava osallistuminen tuottaisi osallisuutta ja olisi mielekästä, tulisi vallan jakautua yhteisössä niin, että yhteisön jäsenillä olisi oikeita mahdollisuuksia vaikuttaa. Vaikuttaminen tuo mukanaan vastuuta yhteisöstä ja yhteisön jäsenen voi kokea molemminpuolista luottamusta. Se voi parantaa sitoutumista yhteisöön ja aktiiviseen toimijuuteen yhteisten asioiden edistämiseksi. (mt. 2019, 138–139.)

Kommunikaation avulla jokaisen tulisi olla mahdollista osallistua yhteisön toimintaan merki-

tyksellisenä jäsenenä. Ymmärrys kaikkien yhteisön toimijoiden merkityksellisestä roolista yhteisten tavoitteiden toteuttamiseksi vahvistunee. Mahdollisuus osallistua ideointiin, päätöksentekoon, toteutukseen ja arviointiin synnyttävät osallisuuden tunteen, joka on sekä toteutuvaa toimijuutta että kuulumisen tunnetta. (mt. 2019, 138–139.)

Sosiaalipedagogisena toimintana osallisuuden lisäämisellä tarkoitetaan kasvun tukemista osana yhteisöjä. Osallistumisen ja kuulumisen edellytykset huomioidaan osallisuutta edistävässä kasvatus-toiminnassa. Jotta osallisuus toteutuisi täytyy ensin osallistua. Osallistumisen ollessa sillä asteella, että yksilö kuuluu yhteisöön, voidaan puhua osallisuuden toteutumisesta. Osallisuudessa yksilön suhde ja yhteisöönsä on tasapainossa ja yhteisön jäsen saa osallistua itselleen mieluisilla tavoilla sekä tulee vuorovaikutuksessa toisten yhteisön jäsenten kanssa mielipiteineen tunnustetuksi osana yhteisöä. (mt. 2019, 138–139.)

Osallisuuden käsitteessä oleellista on ihanne yhteisöön kuulumisesta eli yhteisön jäsenyydestä. Tavoitteena on yhteisö, jonka jäsenet tuntevat kuuluvansa yhteisöön ja heitä arvostetaan sen jäseninä. Lisäksi tavoitteena on vahvistaa jokaisen jäsenen rohkeutta, intoa ja edellytyksiä kommunikointiin, luoda osan ottamiselle oikeita ympäristöjä sekä kehittää mahdollisuuksia osallistua. (mt. 2019, 139.)

Vuorovaikutuksen olennainen, suhteissa toisiin ja yhteisöön kehittyvä, osa on tunne kuulumisesta, joka mahdollistaa yhteisen kulttuurin jaon. Yksilö voi jonkin verran vaikuttaa kuulumisen tunteen syntyyn. Kuulumista määrittää itse persoona, mihin hän kuuluu, kuulumattomuus eli tunne ulkopuolisuudesta sekä toive kuulua johonkin eli päästä yhteisön sisälle. Ihmisen hyvinvoinnille on tärkeää, että ihminen kokee kuuluvansa johonkin. (mt. 2019, 141–142.)

Osallisuus syntyy yksilön ja yhteisön suhteessa. Näin ollen koulun pitäisi olla perusta kehittää henkilökunnan ja oppilaiden välistä osallisuutta. (Nivala & Ryynänen 2019, 240–241.)

Turvallinen ryhmä ja tila sekä yhteiset säännöt

Multanen & Angeria (2024) korostavat rakenteellista toistuvuutta turvallisen ryhmätilanteen luomisessa. Tapaamiskerrat aloitetaan piirissä, jossa kerrotaan omasta mielentilasta ennen työskentelyn aloittamista. Samalla on mahdollista tuoda esille työskentelyyn liittymättömiä muita tärkeitä asioita ennen varsinaiseen toimintaan siirtymistä. (Multanen & Angeria 2024, 37.)

Seuraavaksi kerrataan toiminnan säännöt. Säännöt ovat yksiselitteisiä, kaikkien jäsenten ymmärtämiä, ne rakentavat ryhmän turvallisuutta, eikä niitä ole liikaa. Multanen ja Angeria (2024) käyttävät ryhmissään enimmillään kymmentä sääntöä. Säännöillä määritellään muun muassa puhelimen käyttöä, varmistetaan ryhmän luottamuksellisuus ja lisätään viihtyvyyttä. Säännöillä on esimerkiksi määritelty puhelimen säilytyspaikka toiminnan aikana, toisen työskentelyn kunnioitus,

lempeä ja kannustava suhtautuminen omaan työskentelyyn, tilasta poistumisen kieltäminen ilman ohjaajan lupaa, arvostava kuuntelu, työskentelyrauhan antaminen muille, kiusaamisen kieltäminen ja sen tilalla kannustamisen korostaminen. (mt. 2024, 37–38.)

Turvallisella tilalla ja ryhmällä tarkoitetaan myös ryhmän psyykkisen turvallisuuden tilaa, jonka syntymisessä edesauttaa ryhmän keskinäinen luottamus ja hyvä yhteishenki. Myös asiaton, häiritsevä, ilkeä tai muulla tavalla toisille pahaa mieltä tai oloa tuottava käyttäytyminen on kiellettyä ja esiintyessään vahingoittaa turvallisen tilan olemassaoloa.

Perusturvallisuuden tunteen toteutuminen on tärkeää niin lapsen arjessa kuin varhaiskasvatusympäristössä. Lasten, vanhempien tai huoltajien sekä varhaiskasvatuksen työntekijöiden välinen vuorovaikutus ja luottamus vaikuttavat perusturvallisuuden tunteen muodostamiseen. Kun ympäristö on turvallinen, lapsi kokee olevansa tärkeä ja arvokas yksilö sekä tärkeä osa päiväkotiryhmää ja päiväkotia. Perusturvallisuuden tunteen täytyessä toteutuu huoltajan ja lapsen osallisuuden kokemus. Kun osallisuuden kokemus on myönteinen, käsitys itsestä, omasta toimijuudesta ja joukkoon kuulumisesta vahvistuu. Yksi ihmisen perustarve on joukkoon kuuluminen ja sillä on suuri merkitys lapsen kehitykselle. (Kaunisto & Pennanen 2023, 90.)

Positiiviset kokemukset sekä johdonmukainen ja aktiivinen puuttuminen suojaavat lapsen mielenkiinnon ja itsetunnon myönteistä kehitystä. Kiusatuksi joutuminen, jääminen ilman aikuisen johdonmukaista, napakkaa ohjausta ja sensitiivistä kohtaamista, vahvistavat arvottomuuden ja huonon itsetunnon kehitystä. Negatiiviset kokemukset ovat riskejä lapsen itsetunnolle myös myöhemmin. Tämä näkyy myöhemmin esimerkiksi lapsen kokemuksessa itsestään oppijana ja ihmisenä suhteessa muihin. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa on mainittu kokemus ryhmään kuulumisesta arvokkaana omana itsenään eli yhteenkuuluvuuden tunne sekä yhdenvertaisuus. Varhaiskasvatuksessa ne ovat osatoimintakulttuuria sekä kuuluvat lasten oikeuksiin ja ihmisoikeuksiin. (mt. 2023 90–91.)

Kiusaamista ehkäiseviä sekä perusturvallisuutta yhteenkuuluvuuden tunnetta tukevia toimintoja ovat Kauniston ja Pennanen (2023) mukaan osallisuuden kokemus ja sensitiivinen kohtaminen, mielenkiinnon kohteiden ja vahvuuksien havaitseminen ja niiden hyödyntäminen arjessa, positiivinen pedagogiikka ja myönteisen oppimis- ja kasvatusilmapiirin luominen, empatia-, tunne- ja vuorovaikutustaitojen vahvistaminen ja opettaminen, yhteiset säännöt sekä johdonmukaiset rajat, varhaiskasvattajien välinen positiivinen yhteistyö, me-henki ja yhteisöllisyys, avoin, positiivinen ja luottamuksellinen suhde huoltajien ja varhaiskasvattajien välillä sekä ammatillinen osaaminen. (mt. 2023, 91.)

Kiusaamisen ehkäisy on jatkuvaa sekä vaatii johdonmukaisuutta, yhteistyötä ja sitoutumista kaikilta lapsen parissa toimivilta aikuisilta. Henkilökunnan ammattitaidon lisääminen on tär-

keää. Merkit pitää osata tunnistaa, jotta osataan ehkäistä kiusaamista ja puuttua siihen. Kiusaamisen ehkäisemisessä käytetään Mini-Verso mallia, jossa työntekijöiden on puuttuttava kiusaamiseen ja häiriökäyttäytymiseen johdonmukaisesti ja välittömästi. Varhaiskasvatuksen kuraattorin tai psykologin ammattitaidosta on hyötyä vanhempien kanssa tai ryhmissä. Mannerheimin Lastensuojeluliitto, perheneuvolat ja Väestöliitto auttavat kiusaamistapauksissa lapsiperheitä. Varhaiskasvatusyksiköissä toteutetaan myös sovittelua ja MiniVerso -työskentelyä. (mt. 202391–92.)

Integroituminen vertaisryhmään

Vertaisryhmään kuulumisen on palkitsevaa: Ryhmän jäsen kuuluu johonkin, kokee kumppanuutta ja saa ajanvietettä. Nuoruusiän lähestyessä vanhempien täyttämä yhteenkuuluvuuden ja läheisyyden tarve korvautuu enemmän vertaisten kanssa vietetyllä ajalla. Toimintaa yhdessä, paikan ottamista, johtamista sekä joustamista ja päämäärätietoisuutta opetellaan ryhmässä. Vertaisryhmän avulla nuoruusikäen tullut lapsi irrottautuu vanhemmistaan. (Salmivalli 2000; 32–33.)

Sosiaalinen vertailu vertaisryhmässä auttaa lasta tai nuorta oppimaan ja rakentamaan käsitystä itsestään. Jatkuva vertaisryhmässä torjutuksi tuleminen saa lapsen tai nuoren näkemään itsensä sosiaalisesti epäonnistuneena. Torjutuksi tulevilla on suurempi riski joutua ryhmien ulkopuolelle, ilman vastavuoroista ystävyyssuhdetta, kokea yksinäisyyttä ja tulla kiusatuksi. Ryhmän ulkopuolella ei pääse harjoittelemaan sosiaalisia taitoja. Sosiaalisen statuksen muodostuttua, se on pysyvä. Ryhmä tulkitsee torjutun lapsen toiminnan kielteisenä, toimi hän, miten vaan. (mt. 2000, 33.)

Vapaaehtoinen vetäytyminen ryhmästä

Kouluttaessani ohjaajia Parasta Lapsille ry:n Vapaaehtoisten leiriohjaajien peruskoulutuksessa, mietimme vapaaehtoisten kanssa yhdessä mikä olisi paras tapa saada syrjään vetäytyvät lapset mukaan ryhmään. Kokemukseni on, että vetäytyvää lasta alusta alkaen enemmän huomioiden, piirissä viereen istuen, osoittaen sanansa hänelle, hymyillen hänelle paljon, puhuen hänelle lämpimästi sekä rohkaisten häntä sanoin ja elein; Lapsi alkaa pikkuhiljaa rohkaistua ja ottaa osaa sekä osallistua vuorovaikutustilanteisiin, ainakin olemalla aluksi enemmän läsnä. Samalla lapsi siirtyy myös fyysisessä tilassa lähemmäs toisia. Tapahtuu osallistaminen (ohjaajan rooli sosiaalisena vahvistajana ja lapsen sosiaalisen itsetunnon kasvattajana on vahva), osallistuminen (lapsi ei ole enää objekti vaan subjekti, joka tekee itse ratkaisun osallistumisestaan) ja lopulta, tilanteen kehittyessä aito osallisuus (lapsi on tasavertainen ryhmänjäsenen omasta tahdostaan).

On kuitenkin tilanteita, joissa kuvaamani lähestymistapa ei ole oikea. Lapsi ei syystä tai toisesta halua kiinnittyä ryhmään. Lyhytmuotoisessa leiritoiminnassa syy lapsen käyttäytymiselle ei välttämättä selviä, joten ohjaajan on tärkeää arvioida, onko lapsen halu pysyä erillään ryhmästä aito. Joskus syynä voi olla koulukiusaamisen aiheuttama trauma. Vetäytymisen syynä voivat olla

mielenterveysongelmat, kuten ahdistuneisuushäiriö (Välimäki 2023,100).

Kiusaamisesta voi aiheutua esimerkiksi koulusta lintsaamista, kun pinnaaminen on houkuttelevampaa kuin uusille kiusaamisteoille itsensä altistaminen koulussa. Kiusaamisen aiheuttamaan ahdistukseen voidaan hakea apua päihteistä. (Välimäki 2023, 92.)

3 TUTKIMUS

3.1 Laadullinen analyysi

Laadullisessa analyysissä aineistoa tutkitaan kokonaisuutena. Väittämät eivät voi perustua yksilöiden eroihin eri muuttujien suhteen, vaikka aineisto koostuisi erillisistä tutkimusyksiköistä, kuten yksilöhaastattelujen yksilöistä. Tutkimusyksiköiden suuri joukko sekä argumentaatiotapana käytetyt tilastot eivät laadullisessa tutkimuksessa ole tarpeellisia tai mahdollisia. Laadullinen tutkimus on kvantitatiivisesta tutkimuksesta poiketen absoluuttista. Selvitettävään kuvaan kuuluvat ja luotettaviksi katsotut asianhaarat tulee pystyä selvittämään niin, etteivät ne ole ristiriidassa esitettävään tulkintaan nähden. Tilastotutkimus taas sallii poikkeukset säännöstä. (Alasuutari 1999; 38–39.)

Laadullinen analyysi sisältää havaintojen pelkistämisen ja mysteerin ratkaisemisen. Erottelu onnistuu vain analyttisesti, koska edellä mainitut liittyvät aina toisiinsa. Havaintojen pelkistämiseen kuuluu aineiston tarkastelu spesifistä teorettismetodologisesta kulmasta. Aineistossa keskitytään teorettisen viitekehyksen ja kysymyksenasettelun kannalta oleellisiin seikkoihin, jolloin aineisto tiivistyy helpommin hallittavaksi. (mt.1999; 39–41.)

Seuraavassa vaiheessa havaintoja karsitaan yhdistämällä. Raakahavainnoista yhdistetään yksi havainto tai havaintojen joukko. Tämä onnistuu etsimällä koko aineistoon vailla poikkeusta pätevä sääntö, nimittäjä tai yhteinen piirre. Lähtökohta on, että samasta ilmiöstä on aineistossa näytteitä tai esimerkkejä. Lähdetietoa voi pitää luotettavana, jos useat tietolähteet antavat saman tiedon. Historioitsija, metodinaan lähdekritiikki, etsii kertomuksen versioille yhdistäviä piirteitä ja rakentaa niistä tarinan. (mt.1999; 39–41.) Tutkimuksessani toimin ikään kuin historioitsija; Etsin yhtäläisyydet ja luon niistä tarinan.

Kvalitatiivisessa analyysissä jo yksi poikkeus riittää kumoamaan säännön, jolloin asia vaatii uudelleen pohtimista. Yhdistämällä saatu havainto on pätevä eikä poikkeuksia hyväksytä. Tämä tarkoittaa, että raakahavaintoihin ei voi sisältyä tapauksia, jotka ovat pelkistetyn havaintolauseen vastaisia. (Alasuutari 1999; 42–43.)

Arvoituksen ratkaiseminen, eli tulosten tulkinta tarkoittaa, että tutkittavasta ilmiöstä tehdään merkitystulkinta tutkimuksen vihjeitä ja johtolankoja seuraamalla. Tätä kutsutaan myös rakennekokonaisuuden muodostamiseksi (Alasuutari 1999, 44; Renvall 1965). (Alasuutari 1999, 44.)

Vain muutamasta johtolangasta voidaan rakentaa useita mahdollisia tarinoita tapahtuneesta ja johtolankojen liittymisestä toisiinsa. Ratkaisu on sitä suuremmalla todennäköisyydellä oikea, mitä enemmän samaan ratkaisumalliin sopivia johtolankoja on. Tieteellisellä tutkimuksella ei kuitenkaan saavuteta täysin varmaa tietoa. (Alasuutari 1999, 48.)

Laadullisessa tutkimuksessa arvoitus ratkotaan selittämällä sekä viitaten teoreettisiin viitekehyksiin muun tutkimuksen ohella. Laadullista analyysia on myös raakahavaintojen yhdistäminen pelkistetyiksi havainnoiksi, joka vaatii keskittymistä olennaiseen. Myös teemahaastattelussa aineiston määrää rajataan vain tutkittavaan teemaan. (mt. 1999, 51–52.)

Raakahavainnoille etsitään yhteistä nimittäjää, jotta olisi mahdollista sanoa jotakin koko aineistoon pätevää. On mahdollista saada tulokseksi joko havaintolause, koko aineistoon pätevä sääntö tai harvaluokkainen typologia. Säännön pätiessä poikkeuksetta tiettyyn, muotoiltuun raakahavaintojen joukkoon, nimitetään sääntöä typologiaksi. Typologialla tarkoitetaan, että poikkeuksettomia sääntöjä, jotka pätevät tiettyjen raakahavaintojen joukkoon on yhtä paljon kuin tyyppjä kehitetyssä typologiassa. (Alasuutari 1999, 212.)

Yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa pelkästään löydöksiä ja havaintoja ei sellaisinaan pidetä tutkimustuloksina. Tutkimus vastaa mitä-kysymyksen lisäksi kysymykseen miksi. Tutkimuksen tekijän on löydettävä aineistostaan miksi-kysymykset erittelyn ja lukemisen kautta (mt. 1999, 216.)

Ennen havainnointitutkimusta ja teemahaastattelua esitin aineistolleni kysymykset ”Miksi kiusaamiseen ei puututtu?”. Havaintotutkimuksen ja teemahaastattelujen jälkeen kysyin uudestaan; ”Miksi puuttuminen ei lopeta kiusaamista?” ja ”Miksi puuttuminen ei tapahdu välittömästi kiusaamishavainnon ollessa mahdollinen?”. Ja lopulta päädyin uudestaan kysymykseen: ”Miksi kiusaamiseen ei puututa?”.

3.2 Teemahaastattelu

Haastattelupyynnö

Kirjoitin haastattelukysymykset ja haastattelupyynnön valmiiksi elokuussa. Alkuperäisenä tutkimusajanjaksona syyskuulta 2023 elokuulle 2024 varsinaisia kiusaamistapauksia oli tullut esille neljältä eri leiriltä. Yhdellä leirillä on lasten Aikaa ilolle –toiminnassa neljä eri viikonloppua.

Otin yhteyttä leirien ohjaajiin 6.9.2024 lähettämällä sähköpostitse haastattelupyynnön. Kerroin, että haastattelu suoritettaisiin puhelimitse ja nauhoitettaisiin. Haastattelu olisi anonyymi. Kerroin, että lähettäisin haastatteluun suostuville haastattelukysymykset etukäteen tutustuttaviksi. Haastattelu olisi noin 45 minuuttia pitkä ja nauhoittaisin sen.

Taulukko 1. Haastattelupyynnot.

Leirit, joiden vapaaehtoisia haastateltiin	Haastattelu-pyyntöjä lähetetty	Suostui haastatteluun	Ei suostunut haastatteluun	Ei vastannut haastattelupyyntöön
6	13	6	3	3

Haastatteluun suostui aluksi viisi henkilöä, jonka jälkeen tiedustelin yhdeltä henkilöltä haastattelumahdollisuutta uudelleen. Kuudennen henkilön suostuttua, täytyi tutkimukseni määrällinen validiteetti, kuusi.

Haastattelut

Haastattelut toteutuivat 13.9.2024-18.10.2024.

Kaksi haastattelemaani vapaaehtoista kertoi alkuperäisen tietooni tulleen leirin lisäksi toisesta Aikaa ilolle lasten leiristä, jolla oli ilmennyt kiusaamista. Toinen leireistä oli alkuperäisen tutkimusajan ulkopuolella, mutta sisällytin sen tutkimukseen, jolloin tutkimusajanjakso laajeni haastattelujen osalta 2024 syksyyn. Havaintotutkimukseni ajoittui syksyyn 2024, joten oli luontevaa, että haastatteluaineistoakin kertyi syksyltä 2024.

Toisen vapaaehtoisen mukaan kummallakin leirillä, joissa hän oli ollut mukana, esiintyi kiusaamista. Neljä vapaaehtoista kertoi havainnoistaan yhdeltä leiriltä ja kaksi vapaaehtoista kahdelta eri leiriltä. Kahdesta eri leiristä kertoneiden osalta oli kummallakin vapaaehtoisella kiusaamishavaintoja leireistä, joiden osalta minulla ei ollut ennakkotietoa kiusaamisesta. Kaikki haastattelut käsittelevät leirejä, jotka oli järjestetty vuonna 2024.

Teemahaastattelun kulku

Haastattelun alussa kertosin, että lasten, vapaaehtoisten tai leirivastaavien nimiä ei esiinny opinnäytetyössä. Opinnäytetyössä en tuo esille leirien tarkkoja ajankohtia, leirikeskusta tai muita henkilöiden tunnistamista edesauttavia tietoja. Työ julkaistaan Theseuksessa. Sen tuloksia voidaan hyödyntää kiusaamiseen puuttumista käsittelevissä koulutuksissa. Haastattelut nauhoitetaan litteointia varten ja nauhoitteet poistetaan työn ollessa valmis.

Taulukko 2. Kysymysten teemoittelu. Kysymykset 1–5.

Kysymysten teemat	Kysymykset
1) Kiusaamistapaukset, kiusaamisen muodot	<ol style="list-style-type: none"> 1. Kertoisitko leirillä esille noussesta kiusaamistapauksesta? 2. Minkälaisia muita kiusaamistilanteita leirillä esiintyi?
2) Kiusaaja, uhri, roolit	<ol style="list-style-type: none"> 3. Kohdistuiko kiusaaminen yhteen vai useampaan uhriin? 4. Oliko kiusaaja sama henkilö vai oliko kiusaajia useita? 5. Minkälaisia rooleja lapset ottivat kiusaamistilanteissa?

Taulukko 3. Kysymysten teemoittelu. Kysymykset 6–14.

Teemat	Kysymykset
3) Kiusaamisen tunnistaminen	<ol style="list-style-type: none"> 6. Oliko kiusaaminen toistuvaa vai kertaluonteista? 7. Mitkä asiat erottivat kiusaamisen riitelystä? 8. Kertoisitko mitkä asiat vaikeuttivat kiusaamisen tunnistamista?
4) Kiusaamistapauksen kulku	<ol style="list-style-type: none"> 9. Mistä kiusaamistapauksessa oli kyse? 10. Mitä tapahtui? 11. Miten toimit?
5) Kiusaamistapahtumien tilat ja sijoittuminen päivän ohjelmassa	<ol style="list-style-type: none"> 12. Missä tilassa tai tiloissa havaitsit kiusaamista? 13. Mitä leiriohjelmassa tapahtui kiusaamisen aikaan? 14. Mihin ajankohtaan kiusaamistilanteet ajoittuivat?

Taulukko 4. Kysymysten teemoittelu. Kysymykset 15–21.

Teemat	Kysymykset
6) Kiusaamisen ennalta ehkäiseminen	15. Miten pyrit ennalta ehkäisemään kiusaamista leirillä? 16. Mitä toimintatapoja sovitte ohjaajatiimissä kiusaamisen ennalta ehkäisemiseksi? 17. Miten onnistuitte ohjaajatiimisi kanssa kiusaamisen ennalta ehkäisemisessä leirillä?
7) Kiusaamiseen puuttuminen	18. Mitä toimintatapoja sovitte ohjaajatiimissä kiusaamiseen puuttumiseksi? 19. Kuvailisitko millä menetelmillä ja keinoilla puutuit kiusaamiseen? 20. Jos kiusaamiseen ei puututtu, kuvailisitko, mistä tämä johtui? 21. Minkälaista kokemusta sinulla on kiusaamistapausten selvittämisestä työn, opiskelun tai vapaaehtoistyönkautta ennen leirejä?

Teemahaastattelussa oli 21 kysymystä, jotka on jaoteltu seitsemään eri osa-alueeseen. Ensimmäisessä kahdessa kysymyksessä kysyin kiusaamistapauksesta ja kiusaamismuodoista selvittäen leirillä esillä nousutta kiusaamistapausta sekä minkälaisia muita kiusaamistilanteita ohjaaja oli eri leiritilanteissa havainnut. Toisessa kohdan kolme kysymystä liittyivät kiusaajaan, uhriin ja kiusaamistapauksessa esiintyneisiin rooleihin: Kohdistuiko kiusaaminen yhteen vai useampaan uhriin, oliko kiusaajia yksi vai useita sekä minkälaisia rooleja lapset ottivat kiusaamistilanteissa.

Kysymykset 6–8 käsittelivät kiusaamisen tunnistamista: Oliko kiusaaminen toistuvaa vai kertaluonteista, mitkä asiat erottivat kiusaamisen riitelystä ja mitkä asiat vaikeuttivat kiusaamisen tunnistamista.

Kysymyksissä 9–11 selvitin kiusaamistapauksen kulkua eli palasin tarkemmin ensimmäisessä

kysymyksessä esille nouseeseen tapaukseen: Mistä kiusaamistapauksessa oli kyse, mitä tapahtui ja miten ohjaaja tilanteessa toimi.

Kysymyksissä 12–14 selvitin, missä fyysisessä tilassa kiusaamista havaittiin, mitä ohjelmassa tapahtui kiusaamisen aikaan ja mihin ajankohtaan kiusaamistilanteet ajoittuivat.

Kohdat 15–17 käsittelivät kiusaamisen ennalta ehkäisemistä leireillä: Miten ohjaaja pyrki ennaltaehkäisemään kiusaamista leireillä, mitä toimintatapoja ohjaajatiimissä sovittiin kiusaamisen ennaltaehkäisemiseksi sekä miten ohjaajatiimi onnistui leirillä kiusaamisen ennaltaehkäisemisessä.

Kysymykset 18–21 käsittelivät kiusaamiseen puuttumista: Mitä toimintatapoja ohjaajatiimissä oli sovittu kiusaamiseen puuttumiseksi, millä menetelmillä ja keinoilla ohjaaja itse puuttui tilanteisiin sekä mistä johtui, kiusaamiseen puuttumattomuus. Lisäksi kysyin, minkälaista kokemusta vapaaehtoisella oli lasten ohjaamisesta ennen leiriä.

Kysymykset olivat avoimia, ja kysyin jatkokysymyksiä tarpeen mukaan. Haastatteluun suostuneet saivat haastattelukysymykset etukäteen luettaviksi, mutta jatkokysymykset syntyivät haastattelutilanteessa.

Teemahaastattelu käsitti 21 avointa kysymystä, jotka luokittelin seitsemään eri teemaan: 1) kiusaamistapaukset, kiusaamisen muodot, 2) kiusaaja, uhri ja roolit, 3) kiusaamisen tunnistaminen, 4) kiusaamistapauksen kulku, 5) kiusaamistapahtumien tilat ja sijoittuminen päivän ohjelmassa, 6) kiusaamiseen ennalta ehkäiseminen sekä 7) kiusaamiseen puuttuminen.

Teemat valitsin tutkimuskysymysten perusteella. Halusin myös saada mahdollisimman paljon konkreettista tietoa kiusaamisilmiöstä. Teemojen valintaan vaikutti myös ilmiön tuttuus; Tiesin ennalta, mitä ilmiön osa-alueita halusin tutkia.

Huomioita termeistä

Olin aluksi ajatellut lähettää haastatteluun suostuville kiusaamiseen liittyvien termien ja sanojen selitykset. Päädyin kuitenkin jättämään selitykset pois, saadakseni laajemman vastauksen. Termejä etukäteen avaamalla olisin voinut vaikuttaa siihen, miten vapaaehtoinen määritteli kiusaamista. Halusin tulkita aineistoa itse mahdollisimman laajaan kertomukseen nojaten. Vastaaja onkin saanut itse tulkita, mitä tarkoitan kiusaamisen muodoilla, kiusaamisen ennalta ehkäisemisellä ja kiusaamiseen puuttumisella.

Case-tutkimus

Kananen (2013) katsoo kvalitatiivisen tutkimuksen olevan viiden tutkimusmenetelmän yläkä-

site. Yksi näistä alalajeista on Kanasen (2013) mukaan tapaus- eli case-tutkimus. Teemahaastattelua hän taas ei lue kvalitatiivisen tutkimuksen muodoksi. (Kananen 2013, 30; Creswell 2007.) Yhdeksi tutkimustyyppiksi teemahaastattelu luetaan suomalaisessa tutkimuksessa. Teemahaastattelu, kuten havainnointikin, voidaan lukea myös tiedonkeruumenetelmäksi. (Kananen 2013, 30.)

Menetelmällisesti lähimpänä laadullista tutkimusta on case-tutkimus, joka ei ole este määrällisen tutkimuksen käytölle. Tapaustutkimuksessa on tietty kohde, johon liittyvä aineisto kootaan monipuolisesti tiedonkeruumenetelmiä hyödyntäen. Näitä menetelmiä ovat muun muassa havainnointi, teemahaastattelu, tiedonkeruumenetelmät, raportit, muistiot ja kirjalliset lähteet. (mt. 2013, 31.)

Tapaustutkimuksessa perehdytään perusteellisesti yhteen ilmiöön. Tutkimustuloksia ei voi case-tutkimuksessa yleistää; Ne pätevät vain kyseisen tutkimuksen suhteen. Case-tutkimus voi olla myös monitapaustutkimus. Case-tutkimukseen ei kuulu määrällisen tutkimuksen otanta vaan tapausta valitessa puhutaan harkinnanvaraisesta otannasta (mt. 2013, 28.) Case -tutkimus voidaan nähdä tutkimusstrategiana, ei erillisenä menetelmäkokonaisuutena. Menetelmällä ei ole omaa metodologiaa, sillä se hyödyntää sekä laadullista että määrällistä tutkimusta (mt.2013,13).

Käytännöstä eli induktiosta lähtöisin oleva tutkimus perustuu yksittäisiin tapauksiin, joista pyritään tekemään teoria eli yleistys. Tutkimukselle asetetut tavoitteet vaihtelevat vaikuttamisesta ymmärtämiseen. Case -tutkimuksessa teoria ja käytäntö ovat vuorovaikutuksessa eli abduktiossa. Tutkijan rooli taas voi olla muutoksentekeijä tai ulkopuolinen. Tutkittavaan ei saa vaikuttaa, jotta saataisiin luotettavaa tietoa aidosta ilmiöstä. Case-tutkimuksessa tutkijan rooli on ulkopuolinen osallistuja. Tutkimuksen tarkoitus on ymmärtäminen. (mt. 2013, 24.)

Tutkimuksen muotoilu ongelmaksi on perusta tutkimukselle, ja sen toteuttaminen ongelmanratkaisun keinoin tulee helpommaksi. Ongelmasta käsin muotoillut tutkimuskysymykset helpottavat tutkimusongelman selvittämistä. Tutkimuskysymykset ovat suurimmaksi osaksi avoimia, ja niiden avulla saadaan vastaukseksi lauseita, tarinoita ja tekstiä. Kysymykset tuottavat tietoa muodossa, jossa haastattelija tai tutkija ne esittävät. (mt. 2013, 24–25.)

Laadullisen tutkimuksen aineistot ovat kuvia, dokumentteja, tekstiä ja sanoja. Tavoite on kokonaisvaltainen ymmärrys ilmiöstä, jota tutkitaan. Tutkimusaineisto kerätään vuorovaikutussuhteessa. Tutkittavien näkemykset, näkökulma ja merkitykset ovat huomion keskipisteenä. Laadullisessa tutkimuksessa ilmiötä ei tunneta, joten tarkkoja kysymyksiä ei voida esittää. Ilmiön haltuun ottaminen tapahtuu tutkittavan kautta keskusteluttamalla tutkimusaiheen teemoista eli järjestämällä teemahaastattelu. (mt. 2013, 26–27.)

Case-tutkimus toteutetaan luonnollisessa ympäristössään hyödyntäen useita lähteitä. Tutkitta-

vana on yksi tai useampi tapaus, josta halutaan syvällinen ymmärrys, eli tieto. Tutkimuskysymysten tulisi olla muodossa miten, miksi ja kuinka. Case-tapauksen ilmiö tapahtuu tässä hetkessä. (mt. 2013, 54.)

Kananen (2013) on jaotellut Case-tutkimusta alalajeihin, joista oma tutkimukseni sisältää etnografisia ja sosiologisia elementtejä. Etnografisessa tutkimuksessa kohteena on kulttuuri tai ryhmä, jota on tarkoitus ymmärtää. Tiedonkeruumenetelmänä on osallistuva havainnointi tai havainnointi. Osallistavassa havainnoinnissa tutkija elää tutkimuksen kohteen elämää ymmärtääkseen paremmin ryhmän tapoja, toimimista ja uskomuksia. (Kananen 2013, 55; Merriam2001.)

Tapauksen tai tapauksien valinta

Case, tapaus on yksikkö, joka muodostaa tutkittavan ilmiön. Yksikkö voi olla myös henkilö tai tapahtuma. Tapauksia voi olla vain yksi tai useita. Ero tehdään tapauksen ja tutkimuskohteen välille; Ne eivät ole sama asia. Jos tutkitaan yksittäistä henkilöä, on tapaus ja tiedonsaannin kohde sama. Ensiksi tutkija valitsee tutkimusyksikön, joka tarkoittaa sitä, mikä tapaus on kyseessä, ja millä tasolla tutkimusta tehdään. Ei tapauksista valikoidaan yksi ja päätetään tiedonantajasta ja tiedonkeruun toteuttamisesta. Tutkija päättää kriteerit tutkimustapauksien valikointiin, jos kohdetta ei ole ennalta määrätty. Tapauksen profiili on tyypillinen tapaus tai ainutlaatuinen tapaus. (Kananen 2013, 75–76.) Kiusaamistapaus sopii kategoriaan Case, tapahtuma.

Mielenkiintoista olikin, miten esimerkiksi kiusaamisen ennalta ehkäisemisestä kysyttäessä, vapaaehtoinen vastasi kiusaamisen puuttumisen keinoksi kiusaamisen ennalta ehkäisemisessä. Eli kiusaamista olisi näin ollen ajateltava uusiutuvana, toistuvana käyttäytymisen muotona, joka kaipaava seuraavan tilanteen ehkäisemistä eli uutta puuttumista. Puuttumista seuraa normaalisti selvittäminen ja tilanteen seuraaminen. Toisaalta termien, kiusaamisen ennalta ehkäiseminen ja kiusaamiseen puuttuminen, tarkoitus ja erot eivät ole olleet vapaaehtoiselle selkeät.

Eräässä tapauksessa vapaaehtoinen kertoi ehkäisseensä kiusaamisteon, vaikka kiusaamista oli tapahtunut useita kertoja aiemmin, ohjaaja koki, että kiusaamista oli samassa tapauksessa myös ennalta ehkäisty.

Kysymyksissä huomioitavaa on myös, miksi puhun välillä kiusaamistilanteista ja välillä ja kiusaamistapauksista. Määrittelyt perustuvat ennakkokäsitykseeni leirillä tapahtuvan ohjaajien havaitseman kiusaamisen luonteesta. Kiusaamistapauksella tarkoitan yksittäistä ohjaajan tai ohjaajien havaitsemaa tapahtumaa, jossa tapauksen alkaminen ja päättyminen rajautuvat selkeästi. Tilanteella tarkoitan kiusaamista, jonka rooleista tai alkamisesta ohjaajalla ei ole tarkempaa tietoa, koska hän on esimerkiksi kuullut tilanteesta toiselta ohjaajalta tai nähnyt tilanteen vain osittain.

Huomioita tiloista ja tilanteista kiusaamisen mahdollistajina

Haastatteluja ja havainnointitutkimusta ennen käsitykseni oli, että kiusaamiselle otollinen aika lasten leiritoiminnassa on siirtymätilanne ja vapaa-aika. Siirtymätilannetta kuvastaa aika, jolloin käynnissä ollut suunniteltu ohjelma on loppunut ja lapset siirtyvät paikasta toiseen.

Siirtymätilanteiden hallintaan voi vaikuttaa esimerkiksi etukäteissuunnittelulla. Pienryhmissä omaohjaajien kanssa tilasta toiseen siirtyminen helpottaa lasten laskemista ja valvontaa sekä ennalta ehkäisee häiriökäyttäytymistä.

Vapaa-aika on aikaa, jolloin lapset saavat tehdä leirin sääntöjen ja leirikeskuksen rajojen sisällä valitsemiaan asioita ohjaajien valvomina. Vapaa-aikana voi esimerkiksi viettää aikaa kavereiden kanssa, leikkiä, pelata, levätä tai lukea kirjaa.

4 TUTKIMUKSEN TULOKSET

4.1 Haastattelujen tulokset

Kiusaamisen ennalta ehkäiseminen

Parasta Lapsille ry:n kiusaamisen ennalta ehkäisemisen ja kiusaamiseen puuttumisen materiaali sisältää kiusaamiseen ennalta ehkäisemisen ja puuttumisen nelikentän, jonka avulla ohjaajatiimin on mahdollista suunnitella toimintaa leirillä haastavissa tilanteissa.

Esille nousevien tilanteiden suhteen olisikin hyödyllistä päättää, mikä on kunkin ohjaajan rooli tilanteessa ja varmistaa, että jokainen ohjaaja kykenee tarvittaessa pysäyttämään tilanteen ja tietää, miten puuttumiskeskustelua käydään. Selkeä tehtävänjako on hyvä, mutta leiriolosuhteissa tilanteet voivat tapahtua samaan aikaan, eikä leirivastaava pääse mukaan heti, jos toisen tilanteen käsittely on kesken. Tällöin toisten ohjaajien täytyy aloittaa väliintulo ja tilanteen selvitys.

Havaitseminen ja piilokiusaaminen

Aikaa ilolle leirillä ohjaaja ei puutu kiusaamistilanteeseen, jos ei havaitse tilannetta. Kiusaaminen voi jäädä näkemättä tai kuulematta ja tapahtua piilossa ohjaajilta. Ohjaajan puuttuessa aktiivisesti kiusaamis- ja häiriötilanteisiin, kiusaaja lopettaa kiusaamisen kyseisen ohjaajan edessä. Havaitakseen kiusaamisen ja puuttuakseen siihen, ohjaajan täytyy ymmärtää, onko kyseessä raju leikki, riitatilanne vai kiusaaminen. Eräs ohjaaja neuvookin puuttumaan kaikkiin tilanteisiin, koska ei ole täyttä varmuutta, mistä lasten välisessä konfliktissa on kyse (Sinkko 23.9.2024). Toinen ohjaaja pohtii haastetta havaita leikin vaihtuminen kiusaamiseksi (Sinkko 13.9.2024). Havaitseminen vaatiikin kuuntelua ja läsnäoloa kommunikaatiotilanteiden tunnelman vaihtuessa nopeasti.

Tiimityön tärkeys puuttumisessa

Haastattelussa (Sinkko 23.9.2024) tapauksertomuksessa tuli esille ohjaaja, joka ei puuttunut häiriökäyttäytymiseen millään tavalla. Puuttumattomuus ruokkii kiusaamista antaen kiusaamisen tapahtua ja kiusatun jatkaa haitallista toiseen tai toisiin kohdistuvaa käytöstään. Jokainen voi miettiä, mitä aikuinen viestii kiusaajalle, kiusatulle ja muille ryhmän jäsenille puuttumattomuudellaan. Leirillä tapahtuvassa kiusaamisessa oleellisen tärkeää on tiimin yhteishenki ja yhteinen tahtotila kiusaamisen kitkemiseksi leiriryhmästä. Ohjaajien keskinäinen viestiminen, nopea toiminta ja selkeä roolijako ovat avaimia kiusaamisen pysäyttämiseen.

Osallisuuden toteutuminen

Etenkin leiriryhmän muodostumisvaiheessa ohjaajat panostavat jokaisen lapsen osallisuuden toteutumiseen ryhmän jäsenenä. Osallisuus saavutetaan vain lapsen ollessa tasavertainen, arvostettu ryhmän jäsen, jota kuunnellaan ja joka kohdataan ohjaajien ja toisten lasten taholta.

Lapsi otetaan mukaan leikkeihin ja hänellä on halutessaan mahdollisuus kertoa mielipiteensä ja vaikuttaa ryhmässä toteutuvaan toimintaan. Tasavertaisuuden, kohtaamisen ja kuuntelun lisäksi osallisuus tarkoittaa myös luottamusta. Ryhmän jäsenet voivat luottaa toisiinsa ja toistensa toimintaan ryhmässä määritettyjen sääntöjen ja toimintatapojen mukaisesti. Jos konflikteja myöhemmin ilmenee, auttaa aidon osallisuuden toteutuminen niiden selvittämisessä.

Kuormitus

Toistuva useiden lasten häiriökäyttäytyminen kuormittaa ohjaajaa. Jos lapsi on uhmassaan ja aggressiivisyydessään piittaamaton yhdessä sovitusta toimintatavoista, voi ohjaaja kohdata haasteita tilanteen kuljettamisessa kohti turvallisempia yhteisen toiminnan tapoja. Auktoriteetti, löytyessään ja säilyessään, on yksi kasvattajan tärkeimmistä työkaluista. Ohjaajan tilanteen katkaisemiseen ja selvittämiseen käyttämien keinojen riittämättömyys voi aiheuttaa turhautumista ja uupumusta. Kaikkeen häiriökäyttäytymiseen ei jakseta puuttua, koska puuttuminen koetaan hyödyttömäksi (Sinkko, 23.9.2024).

Auktoriteetti

Auktoriteettiin liittyy lempeys ja ymmärrys lapsesta hyvänä yksilönä, jonka haitalliseen toimintaan tulee puuttua. Puuttumisen taustalla on selkeä ymmärrys, minkälainen toiminta ja käyttäytyminen on estettävä. Ohjaajan jäädessä miettimään, onko hänen havaitsemansa toiminta kiusaamista vai riitelyä, menee tilanne ohi ja puuttuminen jää. Puuttumattomuus välittää lapselle turvattomuutta, kun taas toisille haitallisen käytöksen pysäyttäminen ja estäminen kiusaamistilanteessa, lisäävät kiusaamisen kohteeksi joutuneen turvallisuuden tunnetta. Aikuisen puuttumattomuus on vallitsevan tilanteen sallimista, välinpitämättömyyttä vallitsevasta yhdelle tai usealle henkilölle haitallisesta toiminnasta.

Ohjaajan luottavainen asenne, asioiden selviämiseen ja kykyynsä toimia haastavissakin tilanteissa ratkaisuun pääsemistä edistäen, on hyödyllinen lasten kanssa toimiessa. Samalla auktoriteetti on rajojen asettamista ja aitoa välittämistä kaikista lapsista. Puuttuminen esimerkiksi kiusaajan toimintaan voi auttaa kiusaajaa havaitsemaan oman toimintansa haitallisuuden ja toimimaan jatkossa paremmin muita kohtaan. Kiusaamista ei leiritoiminnassa sallita, mutta myös kiusaamistilanteita selvitettäessä kuullaan jokaista lasta tasavertaisesti.

Hyödytön puuttuminen, kuten jatkuva komentaminen, ei edistä auktoriteetin syntymistä, päinvastoin. Kirjoittaessani osallisuudesta, toin esille kunnioituksen, tasavertaisuuden ja luottamuksen toteutumisen jokaisen ryhmän jäsenen osalta. Ohjaaja voikin kysyä itseltään, onko hän leirin alussa saavuttanut nämä arvot omassa toiminnassaan suhteessa lapsiin. Sanotaan, että metsä vastaa niin kuin sinne huudetaan, ja lapsi peilaakin usein kasvattajan käytöstä.

Sääntöjen merkitys toiminnan taustalla

Lapsi tarvitsee sääntöjä ja rutiineja, voidakseen kokea olonsa turvalliseksi. Pelkästään sääntöjen luominen ei riitä, vaan aikuisen tehtävä on huolehtia, että niitä noudatetaan. Leirin alussa yhdessä leiriryhmän kesken laaditut säännöt auttavat lasta ymmärtämään, mikä on leiriryhmässä haitallista käytöstä. Pelkillä säännöillä ei kuitenkaan ole mitään merkitystä, jollei niiden merkitystä ole perusteltu lapsille. Lapsen on hyvä tietää, mihin säännön olemassaololla pyritään ja mitä voi aiheutua, jos sääntöä ei noudateta. Kun lapsi ymmärtää säännön merkityksen, huomioi hän todennäköisemmin sen toiminnassaan leirillä.

Säännöt ja periaatteet

Toiminnan taustalla olevat säännöt ja periaatteet, kuten järjestön arvot ja niiden vaikutuksen ymmärtäminen toiminnassa. Kun ohjaaja alkaa kokea lapsen vaikeana, ilkeänä ja jopa pahana, on vaikeaa toimia lapsen suhteen ymmärtävästi, kuunnellen ja tasavertaisesti kohdaten. Muistaen, että tämäkin lapsi on hyvä, vaikka oirehtii käytöksellään.

Puuttuminen

Viidessä kuudesta haastattelusta ohjaajat toivat esille, että leireillä puututtiin kiusaamiseen. Yhdessä haastatteluista ei noussut esille varsinaista kiusaamistilannetta, mutta muita ohjaajan puuttumista vaatineita tilanteita. Samassa haastattelussa ohjaaja toi esille kokeneensa, etteivät toiset ohjaajat puuttuneet erääseen puuttumista vaatineeseen tilanteeseen ollenkaan. (Sinkko 23.9.2024)

Kiusaamisen ennalta ehkäisemisen ja puuttumisen yhteys

Lasten Aikaa ilolle -leirin ohjaaja kertoo puuttuvansa kiusaamiseen ja samalla myös ennalta ehkäisevänsä kiusaamista (Sinkko 13.9.2024). Haastatteluista (Sinkko 2024) nouseekin esille, että lasten Aikaa ilolle -leirien ohjaajat kokevat kiusaamisen ennalta ehkäisemisen tarkoittavan myös kiusaamiseen puuttumista. Tämä on mielenkiintoinen huomio, ajatellen työn lähtökohtia

jossa ohjaajan toimintaa suhteessa kiusaamiseen on jaoteltu ajallisesti ennen toimintaa tapahtuvaksi eli ennalta ehkäisemiseksi, toiminnan aikana tapahtuvaksi havaitsemiseksi, havaintoa seuraavaan puuttumiseen sekä selvittelyyn, joka on tilanteen loppuratkaisun kannalta oleellinen ja on leirivastaavan vastuulla.

Kiusaamisen ennalta ehkäisemisellä tarkoitetaan ennen leiriä ajoittuvia toimia, kuten kiusaamisen ennalta ehkäisemisen suunnitelman tekemistä ja ohjaajatiimin yhteistä pohdintaa ennen leiriä, soveltuvista toimintatavoista kiusaamisen ennalta ehkäisemiseksi. Ohjaajien haastattelut saivat minut ajattelemaan asiaa laajemmin. Ohjaajat kokevat leirillä tapahtuvat puuttumistilanteet seuraavan tilanteen ennalta ehkäisemisenä. Eli vaikka kiusaamista ilmenisi, voidaan sitä silti rajoittaa ja ennalta ehkäistä.

Tilat ja ohjelma

Haastatteluissa oli paljon vaihtelevuutta tiloissa, joissa kiusaamista tapahtui. Yhteistä oli kuitenkin se, että ryhmä oli kiusaamistilanteessa vaiheessa, jossa ohjaaja ei suoranaisesti ollut kiusaajan edessä tai vieressä eikä aivan lähellä. Ohjaaja saattoi osallistua samaan toimintaan, mutta olla esimerkiksi pelikentän toisessa päädyssä tai ruokalassa ottamassa ruokaa, lasten jo istuessa pöydässä. Toisaalta oli myös tilanteita, joissa ohjaajan läsnäolosta ei piitattu ja kiusaaminen vaikutti tapahtuneen, oli ohjaaja todistamassa tapausta tai ei (Sinkko 23.9.2024).

Neljässä haastattelussa kuudesta mainittiin erikseen kiusaamistapauksen tapahtuneen ulkotiloissa. Lisäksi havainnointitutkimuksen tapauksista yksi sijoittui leirillä ulkoalueelle. Haastatteluissa mainituista ulkoalueilla tapahtuneista kiusaamistapauksista tuli yhtä lukuun ottamatta ilmi, että ohjaajat eivät olleet aivan välittömässä läheisyydessä kiusaamisen tapahtuessa vaan kuulo- tai näköetäisyydellä kauempana, kunnes saapuivat kiusaajan tai kiusaajien ja uhrin välittömään läheisyyteen.

Taulukko 5. Haastattelu 1. Tapaus 1–4.

TA-PAUS	KIUSAA-MISTA-PAUS	KIU-SAAMI-SEN MUO-DOT	UHRI	KIU-SAA-JIEN ROO-LIT	TOIS-TU-VUUS	TILAT JA OH-JELMA	KIU-SAA-MI-SEN TUN-NIS-TA-MI-NEN	EN-NAL TA EH-KÄI-SE-MI-NEN	PUU-TTU MI-NE N	KOKE-MUS / TIETO-POHJA
TAPAUS 1	Tyttöryhmä haukkuu tyttöä ja yrittää muuttaa ohjaajan mielipidettä tytöstä.	Manipulointi, haukkuminen, huutaminen	Tyttö A	Tyttöryhmä 1: Eitiedossa	Ei	Sisätilat	Kyllä	Suunnitelma	Puututtu	Ei
TAPAUS 2	Muut pojat otetaan mukaan leikkiin, yksi jätetään ulkopuolelle	Ulkopuolelle jättäminen	Poika B	Poikaryhmä 2: Kiusaa ja apuri	Kyllä	Ulkopuolelle (kiipeilytelineet)	Kyllä	Suunnitelma	Puututtu	Ei
TAPAUS 3	Poika otetaan aluksi mukaan leikkiin, sitten jätetään ulkopuolelle	Manipulointi, hylkääminen	Poika B	Poikaryhmä 2: Kiusaa ja apuri	Kyllä	Eitiedossa	Kyllä	Suunnitelma	Puututtu	Ei

TAPAUS 4	Saippu- ajuoman valmistelu ja suunnitelma juot- tamisesta uhrille	Fyysisen kivun ai- heutta- van teon suunnit- telu	Poika B	Kiu- saaja ja apuri	Kyllä	Majoi- tustilat: Lasten huoneet	Kyllä	Suun- ni- telma	Puu- tuttu / es- tetty	Ei
----------	--	--	------------	------------------------------	-------	--	-------	-----------------------	------------------------------------	----

Taulukko 6. Haastattelut 2 ja 3. Tapaus 5–7.

TA- PAUS	KIUSAA- MISTA- PAUS	KIU- SAAMI- SEN MUO- DOT	UHRI	KIU- SAA- JIEN ROO- LIT	TOIS- TU- VUU S	TILAT JA OH- JELM A	KIU- SAA MI- SEN TUN- NIS- TA- MI- NEN	EN- NAL TA EH- KÄI- SE- MI- NEN	PUU TTU MI- NE N	KOKE- MUS / TIETO- POHJA
TAPAUS 5	Kiusattu provosoi- tuu ja käyttäytyy väkivaltai- sesti, roolit jäävät epä- selviksi	Manipu- lointi (provo- sointi)	Poika C	Poika 3: Kiu- saa, Proak- tiivinen ag- gres- sio	Kyllä	Ulko- kenttä	Ei	Ei tie- dossa	Puu- tuttu , sel- vi- tetty	Opis- kelu ja vapaa- ehtois- työ
TAPAUS 6	Kiusattu tönitään, ohjaaja ei huomaa kiusaa- mista	Proaktii- vinen ag- gressio	Tyttö D	Lapsi- ryhmä 4: Hil- jainen hy- väk- syjä	Kyllä	Ei tie- dossa	Kyllä	Ei tie- dossa	Puu- tuttu	Opis- kelu ja vapaa- ehtois- työ

TAPAUS 7	Vesiso- dassa tyttö E kastel- laan liko- märäksi.	Fyysisen haitan ai- heutta- minen, häpeä	Tyttö E	Pojat 5: Kiu- saaja ja apuri	Ei	Ulko- alue	Kyllä	Suun- ni- telma	Puu- tuttu	Vapaa- ehtois- työ
----------	---	--	------------	---	----	---------------	-------	-----------------------	---------------	--------------------------

Taulukko 7. Haastattelut 4 ja 6. Tapaus 8–11.

TA- PAUS	KIUSAA- MISTA- PAUS	KIU- SAAAMI- SEN MUO- DOT	UHRI	KIU- SAA- JIEN ROO- LIT	TOIS- TU- VUU S	TILAT JA OH- JELM A	KIU- SAA MI- SEN TUN NIS- TA- MI- NEN	EN- NAL TA EH- KÄI- SE- MI- NEN	PUU TTU- MI- NEN	KOKE- MUS / TIETO- POHJA
TAPAUS 8	Sisarukset kohtaavat nimittele- vää huute- lua ruoka- salissa	Rasismi, nimit- tely, huu- telu	Sisa- rukset F	Toi- sil- leen tutut sis- ruspa- rit	Kyllä	Ruo- kala	Kyllä	Ei	Puu- tuttu	Ei
TAPAUS 9	Lapset huutelevat ja nimitte- levät huo- neeseen lukittautu- neille sisa- ruksille	Rasismi, nimit- tely, huu- telu	Sisa- rukset F	Ei sel- villä	Kyllä	Lasten huone	Kyllä	Ei	Puu- tuttu	Ei

TAPAUS 10	Tyttö houkuttelee pienemmän saunaa – saippuointi	Manipulointi (yllytys, häpeä)	Tyttö G	Sisärusparin (6) pikkusisko	Ei	Sauna	Kyllä	Ei	Puu-tuttu	Ei
TAPAUS 11	Poika työnäistään ovea päin	Proaktiivinen aggressio, tönäisy	Poika H	Poika 8	Ei tiedossa	Sisätila	Kyllä	Suunnitelma ja teksti	Puu-tuttu	Työ / vapaaehtois-työ

4.2 Osallistuva havaintotutkimus

Ryhmän havainnointi

Toteutin osallistuvan havainnointitutkimuksen lasten Aikaa ilolle -ryhmässä viikonlopun aikana syyskaudella 2024.

En ollut havainnoimani ryhmän jäsen, joten siinä mielessä, tutkimukseni ei ollut osallistuvaa havainnointia. Kun ryhmää ei tunne, on helpompaa olla objektiivinen. Toisaalta en saanut heistä helposti lisätietoa, koska olin ulkopuolinen. Osallistuva havainnoija voi myös vaikuttaa ryhmään. Koska osallistuva havainnoija toimii sekä ryhmän jäsenenä että havainnoi tätä, on haastavaa toimia kummassakin roolissa hyvin. Toinen rooleista saattaakin kärsiä. Näistä syistä tätä havainnoinnin tapaa usein vältetään, mutta se voi myös olla ainoa keino saada ryhmästä tietoa. (Pennington 2005, 32–33.)

Suorassa havainnoinnissa ilmiöön liittyviä tapahtumia seurataan paikan päällä niin, että paikan päällä olevat voivat huomata havainnoinnin (Kananen 2013, 89). Havainnoinnin ollessa strukturoitua, havainnoija tietää, mitä hän seuraa havainnoitavassa. Seurattavat tapahtumat kirjataan esimerkiksi lomakkeelle. Sen sijaan strukturoimattomassa havainnoinnissa havainnoija kirjaa mahdollisimman monia tilanteeseen liittyviä asioita, jolloin voi olla vaikeaa tietää, mitä kirjaan. (Kananen 2012, 96–97.)

Tutkimukseni liittyi kiusaamiseen, kiusaamiseen puuttumiseen ja lasten häiriökäyttäytymiseen, joten havainnoitavat asiat olivat tiedossa etukäteen ja olin luonut havainnointitaulukot etukäteen.

Minulla oli käytössä sekä havainnointipäiväkirja että käyttäytymisenluokittelu käyttäytymisyksiköihin ja havainnointiluokkiin. Kummatkin olin laatinut etukäteen, joten havainnot olivat strukturoituja.

On kaksi havainnointitilannetta: Toisessa ei tiedetä mitä havainnoidaan ja toisessa tiedetään, mitä havainnoidaan. Jos havainnoinnin tarkoitus on tiedossa, voidaan havainnoissa kiinnittää huomio tiettyyn asiaan tai asioihin. Usein ei tiedetä täysin, mistä on kyse, jolloin ilmiön tallentaminen auttaa aineiston analysointia. (mt. 2012, 97.) Havainnoinnin hyvä puoli on tilanteen aitous; Ilmiötä tarkastellaan oikeassa kontekstissaan (Kananen 2013, 89). Tilannetta helpottaa tutkimusongelman hyvä etukäteismäärittely. On siis tiedossa, mitä haetaan. Tutkimusjakson aikana havainnot kirjataan tutkimuspäiväkirjaan. (Kananen 2012, 97.)

Ryhmän havainnoiminen todellisessa vuorovaikutustilanteessa saattaa aiheuttaa luonnollisempaa käyttäytymistä kuin esimerkiksi videonauhoitus, jossa kameroiden asettelu ryhmäläisten eteen, voi muuttaa heidän käyttäytymistään. Missään havainnointitavassa ryhmän käyttäytyminen ei ole täysin luonnollista. Piilokameran käyttäminen ei taas eettisistä syistä ole oikein. Sosiaalipsykologien voi olla myös hankalaa päätellä, millainen havainnointi vaikuttaa milläkin tavalla ryhmään. (Pennington 2005, 32–33.)

Elävän ryhmän havainnointiin täytyy valmistautua hyvin. Videohavaintoihin voi palata analysoimalla yhä uudestaan ja analysoida seuraavalla kerralla videosta eri asioita. Elävän havainnoin suhteen tilanne on toinen, koska havainto tehdään vain kerran eikä siihen voi palata sellaisenaan enää uudestaan. (mt. 2005, 33.)

Ryhmän kommunikaatiossa todella tärkeää on sanaton viestintä, koska kasvokkain tapahtuvassa vuorovaikutuksessa kaikki ilmeet, eleet ja asennot vaikuttavat ryhmän jäseniin voimakkaasti ja lähes välittömästi. Pienryhmässä tehtävä käyttäytymisen havainnointi edellyttää jäsenten käyttäytymisen tarkkaa havainnointia, käyttäytymismuodon tarkkaa määrittelyä ja tietoa luotettavan havainnoinnin mahdollisuudesta. (mt. 2005, 34.)

Havaintojen luotettavuus on tärkeää. Luotettavuutta voidaan arvioida kahdella tavalla. Sama havainnoija analysoi saman videon käyttäen samoja ennalta määrittelemiään käyttäytymisloukkia. Kun samasta käyttäytymisestä tehdyt havainnot luokitellaan samalla tavalla, on sisäinen luotettavuus korkea. Toisessa tavassa on vähintään kaksi havainnoijaa, jotka seuraavat käyttäytymistä luokitellen sitä ennalta määriteltyjen luokkien mukaisesti. Jos havainnoijat luokittelevat käytöksen samalla tai lähes samalla tavalla, on arvioijien välinen luottamus suuri. (mt. 2005, 34–35.)

Käyttäytymisen määrittely tehdään selvästi ja yksiselitteisesti sekä päätetään, mitä käyttäytymistä havainnoidaan. Kaikkea vuorovaikutuksessa tapahtuvaa ei ole helppoa eikä tarkoituksen-

kaista havainnoida. Ensiksi päätetään käyttäytymisen määritelmät ja havaintoluokat. Seuraavaksi päätetään riittääkö käyttäytymisen esiintymisen havainnointi vai halutaanko tietoa myös käyttäytymisen kestosta. (mt. 2005, 34–35.)

Tutkimukseni kannalta on hyödyllistä kerätä tietoa tietyn käyttäytymisen muodon esiintymisestä tiettyinä leiriohjelman aikoina, tietyissä tiloissa. Olennaista on, miten esimerkiksi tilasta toiseen siirtyminen, odottelu, pienryhmistä ison ryhmän kanssa toimintaan siirtyminen tai vapaa-aika, jolloin lapset voivat toimia eri tiloissa ja ryhmissä samaan aikaan, vaikuttaa lapsiin.

Havainnointitutkimukseni

Mitä pidemmälle päivä kului, sitä väsyneemmiltä lapset vaikuttivat. Haetaan huomiota tai reaktiota aikuiselta tai toisilta lapsilta, satutetaan toisia, rikotaan tavaroita, koti-ikävästä aiheutunut pahamieli, josta seurauksena ohjaajaa haastetaan käytöksellä tahallisesti, kiroillaan, puhutaan alapää- tai vessajuttuja, kärsitään melusta, koetellaan rajoja, lopetetaan syöminen tai syödään vain tietty osa ruoasta, kokeillaan aikuisen sietokykyä, rikotaan toisen rajoja ja manipuloidaan toisia lapsia tai ohjaajia. Samaan aikaan toiset kokevat, että on ollut kivaa ja haluaisivat jäädä vielä muutamaksi päiväksi.

Tilanteet, joissa pihalla odotettiin seuraavaan toimintaan siirtymistä eivät sujuneet ongelmitta. Häiriökäyttäytyminen lisääntyi ryhmän hajottua eri pihalla. Lasten häiriökäyttäytyminen ruokki toisiaan. Ryhmän hallinnassa olennaista oli leirivastaavan johtamistaito. Pienissä huone- tai kaveriryhmissä levottomuus lisääntyi iltaa kohti.

Parasta Lapsille ry:n leirit ovat yönyli leirejä eli leiritapahtuma ylittää aina vuorokauden mitan. Havainnointi kohdistui järjestön viikonloppuleireihin ja vierailuni yhdellä lastenleirillä mahdollisesti havainnoinnin viikonlopun ajan. Havainnoinnissa voidaan tässä tapauksessa käyttää aikaan perustuvaa otantaa. Tutkimukseni kannalta on kuitenkin tärkeää havainnoida nimenomaan eri leiritilanteissa ja tiloissa tapahtuvaa käyttäytymistä, joten havainnointiin leiriympäristössä sopii minusta leiriohjelman mukaan aikataulutettu havainnointi perustuen tapahtumiin ja toisaalta tapahtumien ohjelman määrittämään keston.

Leirillä käyttäytymisen ja vuorovaikutuksen kannalta mielenkiintoisia ohjelmakohtia ovat ruokailuun siirtyminen, ruokailu ja vapaa-aika (vapaata ohjelmaa ohjaajien valvonnassa).

Käyttäytymisyksiköt

Käyttäytymisyksiköiden otanta perustuu joko aikaan tai tapahtumiin. Kun jokainen tilanteen tapahtuma tai käyttäytymislukko ryhmän koko vuorovaikutusajalta kirjataan, kyseessä on tapahtumiin perustuva otanta. Ryhmän vuorovaikutuksesta etukäteen päätetyn mittaisia jaksoja valittaessa, perustuu otanta aikaan. Havainnointi voi tapahtua esimerkiksi puolen tunnin välein

kymmenen minuuttia kerrallaan. Ryhmän vuorovaikutuksen kestäessä vähintään vuorokauden, on aikaan perustuva otanta paras. Toisinaan tutkimuksessa on käytössä kumpikin otantatyyppe. (mt. 2005, 35–36.)

Käyttäytymisyksiköt jaoin seuraavasti: 1) verbaalinen epäsuora aggressio (ei kohdistu henkilöön), 2) verbaalinen suora aggressio (kohdistuu henkilöön) 3) fyysinen epäsuora aggressio (ei kohdistu henkilöön, esimerkiksi kiroilu), 4) fyysinen suora aggressio eli proaktiivinen aggressio kohdistuu henkilöön (esimerkiksi töniminen, potkiminen, lyöminen), 5) reaktiivinen aggressio (ärsyyntyminen, reagointi toisen käytökseen), 6) eristäminen eli ulkopuolelle jättäminen) ja 7) muut häiriökäyttäytymisen muodot. Suluissa olen avannut käyttäytymisyksikön sisältämiä käyttäytymisen muotoja.

Havainnoijavinoumalla tarkoitetaan, että ryhmän käyttäytymistä havainnoiva tutkija on selvillä tutkimuskysymyksestä ja tutkimuksen tarkoituksesta. On ongelmallista, jos tutkimuksen ideaan tutustunut havainnoija luokittelee käyttäytymisyksiköitä vahvistaakseen tutkimushypoteesia. Ratkaisuksi tähän on esitetty sokeiden havainnoijien käyttäminen. Nämä havainnoijat eivät tiedä, mitä tutkimuksessa tutkitaan, jolloin on mahdollista välttää käyttäytymisyksiköiden luokittelussa vinoutuminen. (mt. 2005, 36–37.)

Tutkimustiedon keruu havainnoimalla on helpompaa, kun tiedetään, mitä observoinnilla etsitään, ja tutkimusongelma on tarkasti määritelty. Kanasen (2013) mukaan havainnoinnissa tiedonkeruumenetelmistä paras on havaintopäiväkirja. Varmin ja samalla suuritöisin, on tallenne. (Kananen 2013.) Valitsin havainnointitutkimukseni tiedonkeruumenetelmäksi tutkimuspäiväkirjan. Tallennetta hyödynnän opinnäytetyössäni haastattelujen koodaamiseen.

Yhteenvetoa havainnoista

Yhtä lukuun ottamatta kaikissa havainnoimissani kiusaamistilanteissa on mukana sama kiusaaja, joka on yksi isommista tytöistä. Suurin osa kiusaamisesta tapahtuu piilossa, ja tulevat ohjaajien tietoon toisten lasten kertomina. Koko ryhmän ollessa koossa, kiusaaja ei oikeastaan juurikaan erotu joukosta ja on oikeastaan aika hiljainen. Lasten ollessa vapaa-ajalla tai siirtyessä ohjelmasta toiseen, ruokalaan tai sieltä pois, tulee esille tilanteita, joissa kiusaamista on tapahtunut kyseisen henkilön toimesta. Kiusaava tyttö kohdistaa kiusaamista eri uhreihin ja käyttää useita eri kiusaamisen muotoja sekä psyykkisiä että fyysisiä.

Kahdessa tapauksista kiusatut lapset kertovat, etteivät mielellään kerro tapauksista ohjaajille, koska nämä eivät puutu, tai vastaavalle. Ensimmäisessä näkemässäni tapauksessa vastaavan selvittäessä tilannetta kiusaajien ja kiusatun kanssa (kiusattu on puolustautunut ja tullut kohdelluksi myös kiusaajana) edellä mainitsemani henkilö on toisaalla, vaikka hänkin on osallistunut pään aukomiseen pienelle pojalle jalkopallo-ottelutapauksessa. Poika kokee tilanteen epärealistiseksi. Ohjaaja on reagoinut tilanteeseen, muttei ole nähnyt, kuullut tai havainnut kaikkea.

Kiusaavan tytön tapaus on mielenkiintoinen. Huoneesta kuuluu jossain vaiheessa muutamia kertoja: ”Älä! Älä!” Huutaja ei ole vanhempi tyttö ja huomaa miettiväni, mitä on tapahtunut. Kiusaaja näyttää joko kunnioittavan tai pelkäävän aikuisia tai mahdollisia seuraamuksia, joten hillitsee käytöksensä aikuisten läsnä ollessa. Muuten kiusaaminen, eri muodoissaan tapahtuu piilossa aikuisten silmiltä ja korvilta. Kiusaaja manipuloi, tunkeutuu toisten huoneisiin ilman lupaa, repii nuoremman tytön yöpaidan ylös, lyö, haukkuu sosioekonomiseen statukseen perustuen sekä lietsoo riitelyä ja kiusaamista muiden lasten kesken. Lisäksi hän aiheuttaa huoneessaan levottomuutta. Osa kiusatuiksi joutuneista vaikuttaa ahdistuneilta, mutta luottavat ohjaajien puuttumiseen ja kertovat rohkeasti tapahtumista.

Tyttö saa myös huoneessaan olijat pompottelemaan kumipalloja illan suussa. Palloista käydään sanomassa, johon tyttö sanoo, ettei hän pompotellut ja haluaa pitää pallot. Tytölle sanotaan, että

hän kyllä pompotteli, mutta hän saa pitää pallot, jos ei jatka pompottelua. Tilanne sovitaan ja pompottelu loppuu.

Poikien ryhmässä vahvoja tunnereaktioita kokeva poika on mahdollisesti reaktiivisuuden takia alttiimpi ikäville huomautuksille. Hän on kuitenkin poikien ryhmän jäsen ja hänen kanssaan leikitään normaalisti. Kun poikien ydinporukka toimii ikään kuin tiiviimmin yhdessä, jää tunteikas poika hieman ulkopuoliseksi. Muita myös näyttää ärsyttävän hänen vahvat reaktionsa asioihin.

Kahdessa havainnoimassani kiusaamistilanteessa, jossa poika on mukana, häntä ikään kuin napautetaan: ”Ei se oikeesti murtunu. Sä liikutat sitä!” Tämä sanotaan hivenen turhautuneella äänensävyllä. Kiusaaminen saa ikään kuin potkua tästä isompia tyttöjä turhauttaneesta tilanteesta. Näyttää siltä, että tytöt lyöttäytyvät yhdessä poikaa vastaan ja ikään kuin näpäyttävät tätä yhdessä. Näpäyttäminen ei kuitenkaan tuo toivotunlaista vaikutusta tilanteeseen, kiusaaminen käynnistyy, poika puolustautuu jossain vaiheessa haukkumalla takaisin ja viimeistään tässä vaiheessa ohjaajat heräävät pojan kovaääniseen reagointiin ja toistuvaan huutoon: ”Tytöt kiusaa!”.

Pari tyttöä seuraa useissa tilanteissa ohjaajien reaktioita ja toimii reaktioiden pohjalta. He tarkkailevat, onko oma käytös sellaista, joka sallitaan. Aikuisten hyväksyntä on heille tärkeää, mutta samalla tytöt koettelevat rajoja. Ryhmässä lapset kertovat rohkeasti itse, kun heihin kohdistuu kiusaamistekoja. He myös pelkäävät, että heitä pidetään kiusaajina.

Vastaava puuttuu selkeisiin tapauksiin välittömästi ja napakasti. Lyönnit, seksuaalinen häirintä, painiminen, toisten sänkyyn hyppiminen ja sosioekonomiseen hierarkiaan perustuva syrjintä tuomitaan, nimetään, kielletään ja käsitellään heti. Mutta vastaavakaan ei pysty jatkuvasti havaitsemaan kaikkea lasten välillä tapahtuvaa. Kiusaamistilanteita sattuu usein juuri silloin, kun vastaava on selvittämässä toista tilannetta tai toisessa huoneessa. Illan tullen ulkona on pimeää ja ruokalaan mennessä ryhmä hajaantuu.

Seurattuani tilanteita, koen ohjaajien haasteeksi juuri oikea-aikaisen puuttumisen, oikeaan tekkoon puuttumiseen, aloittaneen tekijän tekoon puuttumisen, valinnan mihin puuttua ja mihin ei sekä valinnan millä tavoin puuttua.

Moni ohjaaja on tuonut minulle kahdenkeskisissä keskusteluissa esille, ettei tiukka komentaminen ja auktoriteetin ottaminen luonnistu heiltä. Ohjaajista löytyykin usein lempeämpi tuki,

turva, ohjelman ohjaaja ja kanssapelailija. Myös tällaiselle ohjaajan roolille on tarvetta leiritömminnassa. Auktoriteetin kanssa on haasteita etenkin kokemattomilla ohjaajilla. Harvasta on kuitenkaan saamaan kaikki häiriökäyttäytyminen kuriin. Tarvitaan myös lempeyttä, silitystä ja syliä, kun niille on tarve.

Vastaavan rooli auktoriteettina on valtavan suuri. Ryhmässä ohjaajat ottavat myös paikkansa ryhmän jäsenenä, ja se miten leiriä johdetaan, vaikuttaa automaattisesti siihen, kuinka ohjaajat kantavat vastuuta. Häiriökäyttäytyminen ja kiusaamistapahtumat sattuvat toisinaan samaan aikaan eikä leirivastaava voi kerralla hoitaa kaikkia. Kuten askartelutilanne osoitti, olisi oireilevien poikien tilanteeseen pitänyt tarttua aikaisemmin.

Ohjaajien toiminnassa kiinnitin muutamassa tapauksessa huomiota anteeksipyynnön edellyttämiseen tilanteen sopimiseksi. Lapsi toki kokee anteeksipyytämisen epäreiluna, ellei itse ole toiminut tilanteessa aloittajana.

Jalkapallopelissä pienempää poikaa kiusanneet tytöt esittivät anteeksipyynnön, mutta kääntyivät anteeksipyynnön hetkellä katsomaan ohjaajaa. Tällainen oli siis valeanteeksipyyntö. Anteeksipyyntö olisi yhtä hyvin voinut olla huudahdus aikuisille: ”Me ei tehty mitään!”. Poika ei katsonut heihin, vaan itki tunnemyrskyn kourissa. Ohjaaja ohjasi kiusatun nyrkin paiskaamaan kättä päälle tyttöjen kanssa.

Reaktiivisen uhrin puolustautuessa, hän tulee helposti kohdelluksi kuin kiusaaja. Kohtelu tilanteessa voi tuntua uhrista epäreilulta. Puuttumisessa tärkeää on puuttua tilanteeseen osallisten henkilöiden käytökseen ja selvittää, mistä tilanteesta oikeastaan on kyse. Kiusaamista ei hyväksytä, vaikka sillä vastattaisiin toisen aloittamaan käytökseen.

Jos toistuvasti sama henkilö tulee esille kiusaamistapauksissa, pitää kiusaajan kanssa keskustella pidemmin. Leirivastaava ottaa tarvittaessa yhteyttä kotiin. Tilanteen seuranta jatketään vastaavan ja ohjaajien toimesta.

Ohjaajien voi olla vaikeaa huomata kiusaamista, koska se kuulostaa usein kinastelulta tai leikkimiseltä. Myös Kuka tykkää leikki kuten Totuus ja tehtävä ovat vaarallisia leikkejä. Leikki voi, kuten päiväkirjan tapauksessakin, vaihtua nopeasti viattomasta keskustelusta kiusaamiseksi.

Jalkapallopelitapauksessa on paljon elementtejä, joiden avulla voi tunnistaa toisiin kohdistuvaa ikävää käyttäytymistä: lasten keskustelujen sävyt ja aiheet, kovenevat ja kiihtyneet äänet ja jännittynyt kehonkieli, uhria kohti kumartuvat kasvot, uhrin yritys lähteä, uhrin vahva kokemus epäoikeudenmukaisuudesta ja kovaan ääneen ilmoitettu kiusaaminen, äänen muuttaminen ja huomiota hakeva esiintyminen.

Taulukko 8. Havainnointitutkimus. Ote tutkimuspäiväkirjasta.

Aika	Tapahtuma	Yhteenveto
Lounaan jälkeen	<p>Jalkopallopelissä kolmen tytön ja yhden heitä pienemmän pojan välille tulee riita. Poikaa tönitään, hänelle näytetään keskisormea ja yksi tytöistä on potkaisevinaan poikaa selkään. Poika hokee kovalla äänellä 3–4 kertaa: "Tytöt kiusaa", kunnes yksi ohjaaja puuttuu tilanteeseen. Peli keskeytyy riidan yltyessä huutamiseksi. Eräs tyttö tulee sanomaan minulle: "Mä en ollu mukana tossa kiusamisessa". Poika itkee. Ohjaaja yrittää saada osapuolia pyytämään anteeksi toisiltaan. Poika ei ensin suostu. Lopulta tytöt pyytävät anteeksi, kääntyen anteeksipyytäessään ohjaajan puoleen. Poika itkee yhä eikä ymmärrä, miksi hänen pitäisi pyytää anteeksi. Lopulta tilanne saadaan sovitua pelin loputtua, poikakin pyytää anteeksi ja sovinnon merkiksi lyödään kättä päälle.</p>	<p>Käyttäytymisyksikkö: suora verbaalinen aggressio</p> <p>Kiusaajat: kolme tyttöä</p> <p>Uhri: reaktiivinen</p>
Päivällisaika	<p>Ruokalassa leikitään poikien pöydässä Kuka tykkää? -leikkiä. Yhtäkkiä</p>	<p>Käyttäytymisyksikkö: suora verbaalinen aggressio, manipulointi</p>

	<p>joku kysyy: "Kuka tykkää X:stä (X = erään pöydässä istuvan lapsen nimi)?" . Kukaan ei nosta kättään pystyyn. Lapsi, jota kysymys koskee, vakavoituu, mutta esittää, ettei mikään ole viialla ja lyö asian leikiksi. Seuraavaksi hän esittää apinaa ja kysyy: "Kuka tykkää apinoista?". Tilanne jatkuu hetken seuraavilla kysymyksillä ja sitten keskustelu vaihtuu nopeasti. Lapsi on ottanut ruokaa ja osallistuu keskusteluun. Jää epäselväksi, kuinka hän koki tilanteen.</p>	<p>Kiusaajat: poikaryhmä</p> <p>Uhri: reaktiivinen</p>
Klo 16	<p>Askartelutuokion aikana lapsiryhmässä kohdistetaan lapsen X ikäviä katseita sekä lapsen X ja ohjaajien kuullen esitetään toistuvasti kysymyksiä lapsen X liittyen, kuten: "Miksi X on täällä?", ja "Ei se osallistu edes mihinkään kunnolla." ja "Kuka tykkää X:stä?". Kyseessä ovat eri lapset kuin ruokalassa, mutta kohteena sama lapsi. Lapsi reagoi vetäytymällä pois ryhmästä ja siirtymällä työkentelemään yksin pöydän toiseen päähän. Tilanteen</p>	<p>Käyttäytymisyksikkö: häiritäkäyttäytyminen, ulkopuolelle sulkeminen, manipulaatio, epäsuora verbaalinen aggressio vs. manipulaatio</p> <p>Kiusaajat: useampi eri henkilö koko lapsiryhmästä</p> <p>Uhri: vetäytyvä</p>

	<p>seen puututaan. Ohjaaja kysyy lapsilta, mitä he tarkoittavat kommentteillaan. Lapset vaikuttavat hämmentyneiltä. Yksi vastaa, että eivät he tarkoittaneet mitään pahaa. Toinen sanoo, että ei edes sanonut mitään. Tilanne rauhoittuu, mutta lapsi, johon aggressio on kohdistunut, ei enää palaa ryhmän pariin askartelun aikana.</p>	
--	---	--

5 KIUSAAMISEEN PUUTTUMINEN JA TULOKSET

5.1 Kiusaamiseen puuttuminen

Holmberg-Kalenius, Kaituri & Rastas (2024) kirjoittavat kiusaamisväkivaltaan puuttumisesta koulusta. Termi herättelee kiusaamisen vakaviin seurauksiin.

Leireillä kiusaamiseen puuttuminen oli usein kiusaamistapausten selvittelyä. Osa ohjaajista koki, että kiusaamiseen puuttuminen oli kiusaamisen ennalta ehkäisemisestä. Jos kiusaamista ajatellaan ainoastaan toistuvana ilmiönä, ei kertaluonteisena, silloin ohjaajan näkökulma on ollut hyvä. Jos kiusaamiseen on puututtu ensimmäisen tiettyyn henkilöön kohdistuneen kiusaamistapausten yhteydessä eikä kiusaaminen ole sen jälkeen toistunut, on kiusaaminen kvalitatiivisen tutkimuksen mukaisesti määriteltynä ennalta ehkäisty.

Jos kiusaamistapausta tarkastellaan nykyisen määrittelynsä mukaisesti eli myös kertaluonteisen kiusaamistilanne määritellään tutkimuksessa kiusaamiseksi, tarkoittaa kiusaamistapausten ilmeneminen leirillä sitä, että kiusaamista ei ole pystytty ennalta ehkäisemään vaan puuttumistilanteessa kiusaamista on jo tapahtunut. Ohjaajien puhuessa tämänkaltaisessa tilanteessa ennalta ehkäisemisestä, he tarkoittavat toistuvan kiusaamisen ehkäisemistä.

Onkin tärkeää huomioida kiusaamisena myös ensimmäiset havaitut kiusaamistilanteet, koska jos niitä ei huomioida kiusaamisena ja käsitellä samalla tavoin kuin kaikkia kiusaamistapauksia, annetaan kiusaamisen toteutumiselle mahdollisuus. Aikuisten puuttuminen osoittaa lapselle, ettei kiusaaminen ole sallittua.

Puuttumisen syyt olisi hyvä käydä lapsen kanssa läpi ja herätellä lapsen empatiakykyä. Millä tavalla kiusaaminen vaikuttaa uhuriin fyysisesti tai henkisesti tai kummallakin tavalla. Mitä uhri kokee ja tuntee, miten paha mieli hänelle tulee. Jos lapsi kiusaa saadakseen valtaa ja huomiota, olisi hyvä, jos lapsi ymmärtäisi, kuinka paljon parempi kaikilla olisi ryhmässä, jossa kukaan ei kiusaisi toista vaan kaikki saisivat olla juuri sellaisia kuin ovat, hyväksytyinä ryhmän jäseninä.

Puuttumattomuus ja kykenemättömyys puuttua

Repo (2017) kirjoittaa, että puuttuminen koetaan vaikeaksi, koska se on uhka. Ryhmän epäviralliset normit ohjaavat ryhmän toimintaa jättäen jalkoihinsa ryhmän viralliset normit. Virallisen normin mukaan kiusaaminen ei ole sallittua, mutta epävirallisen normin mukaan ryhmä oikeuttaa itselleen puuttumatta jättämisen ja hyväksyy kiusaamistapaukset, vaikka ryhmään kuuluvat yksilöt eivät kiusaamista hyväksyisikään. (Repo 2017, 47–48.)

Osa Mannerheimin Lastensuojeluliiton Lasten ja nuorten puhelimeen soittaneista nuorista kertoi kokeneensa, ettei heidän kokemustaan kiusaamisesta uskottu ja sitä vähäteltiin tai jopa mitätöitiin. Aikuisilta saatuja neuvoja olivat muun muassa olla välittämättä tai jättää haukkuminen huomiotta. Jossain tapauksissa kiusaaminen oli huomattu, ja siihen oli yritetty puuttua siinä onnistumatta. Kiusaamiseen puuttumisen tavat olivat myös saaneet uhrin kokemaan syyllisyyttä. (Pajamäki 2014, 32.)

Lasten ja nuorten puhelimeen tulleiden soittojen mukaan, aikuiset vaikuttivat välinpitämättömiltä koulussa tapahtuvan kiusaamisen havaitsemisesta ja sen selvittämisestä. Jotkut aikuiset eivät olleet puuttuneet kiusaamiseen välittömästi koulun kiusaamisen puuttumisen mallin vuoksi. Kiusaaminen jäi usein havaitsematta, ja moni jätti kertomatta, että häntä on kiusattu, koska esimerkiksi tunsu häpeää. Oikeiden sanojen ja tilanteiden löytäminen, kiusaamisesta kertomiseen, oli hankalaa. (mt. 2014, 32.)

Elina Välimäen (2023) kirjassa *Kiusatut -Kertomuksia koulusta* Ossi kuvailee kertomisen haastavuutta. Kiusaamisen sanoittaminen olisi tehnyt kiusaamisesta todellisempaa. Ossi myös arveli ajatelleensa tilanteen pahenevan, jos veisi asian eteenpäin. Aikuisten kyky hoitaa asia ja saada kiusaamisen loppumaan, ei herättänyt hänessä luottamusta. Ossi koki suojelevansa itseään jättämällä pyytämättä apua koulussa. Jättäessään kertomatta vanhemmilleen, hän koki suojelevansa perhettään kiusaamisen tuottamalta murheelta. (Välimäki 2023, 68.)

Puuttuminen lapsen ja nuoren kiusaamiseen

Opetushallitus (2024) ohjeistaa kiinnittämään kiusaamiseen puuttumisessa huomiota yhdenvertaiseen tekojen ja tilanteen ratkomiseen yhdessä osapuolten ja sivustaseuraajien kanssa, ilmoittamaan osapuolten huoltajille välittömästi kiusaamisen tai kiusaamisepäilyn selvittyä, kuulemaan osapuolia erikseen, järjestämään yhteisen keskustelun (alle 18 -vuotiailla vanhemmat mukana), mahdollistamaan anteeksipyyttämisen, sopimaan tilanteen seurannasta ja varmistamaan turvallisuuden, käyttämään turvaamiskeinoja ja kurinpitotoimia, neuvola- ja opiskeluhoitopalveluihin ja niiden käyttöön ohjeistaminen, ilmoittamaan tarvittaessa muille viranomaisille, kuten poliisille ja sosiaalitoimeen. Kun koulussa on tehty kaikki muut kiusaamisen ennaltaehkäisyyn ja puuttumiseen liittyvät toimet, on viimeisenä keinona koulun vaihto. (Opetushallitus 2024.)

Luontaista auktoriteettia opettajalla on päiväkodissa ja peruskoulun ensimmäisillä luokilla, jotka ovatkin tärkeitä ympäristöjä hyvän yhteishengen luomisessa ja kiusaamisen poistamisessa. Opettajan auktoriteetti vähenee alaluokkien jälkeen, ja murrosikäisenä on psykologisesti mahdotonta asettua vertaisryhmäänsä vastaan. Nuori, joka on epävarma asemastaan ryhmässä, ei usein asetu vertaisryhmäänsä vastaan. (Satri 2015, 94.)

Joukkoharhan purkaminen

Kiusaamiseen puuttuminen saatetaan kokea haastavaksi. Vaikka kiusaamista ei hyväksyttäisi, voi kiusaamista ylläpitävien normien haastaminen on vaikeaa, koska kuvitellaan muun ryhmän hyväksyvän kiusaamisen, joka taas edesauttaa puuttumattomuutta. Tätä kutsutaan joukkoharhaksi. Joukkoharhan purkamiseksi on tuotava esille ryhmäläisten kiusaamiskielteinen suhtautuminen. Mannerheimin lastensuojeluliiton (Markkanen 2017) kiusaamisen ennalta ehkäisemiseen tarkoitettussa materiaalissa ovat esimerkkeinä teemapäivät, oppilaiden pitämät oppitunnit ja oppilaiden äänen kuuluville tuovat tempaukset. Materiaalissa (2017) ajatuksena on, että aktiivisesti koulussa toimivien oppilaiden tukioppilaista oppilaskunnan hallitukseen näyttämä esimerkki, luo kiusaamisen vastaista myönteistä tunnelmaa kouluyhteisöön. (Markkanen 2017, 20.)

Eroon lasten leimaantumisesta

Lapsen leimaantumisella tarkoitetaan ulkoapäin omaksuttua minäkuva, jonka mukaisesti lapsi alkaa käyttäytyä. Ryhmän poikkeavaksi leimaama lapsi muuntaa käytöstään oletettujen ominaisuuksien mukaiseksi. Tämä taas vahvistaa ryhmän käsityksiä leimatun ominaisuuksista. Vahvistusteoriassa yleiset asenteet vahvistavat vähemmistön poikkeavuutta. (Muhonen, Lallukka & Turtiainen 2009, 52.)

Tapoja puuttua lapsen sopimattomaan käyttäytymiseen

Liisa Ahosen (2017, 234) mukaan kasvatuskeskustelu on seuraus tilanteesta, jossa lapsen käytös ei ole ollut sopivaa. Käytöksellään lapsi on häirinnyt tai loukannut joko itseään tai muita ryhmänsä aikuisia tai lapsia. Ahonen (2017, 234) ohjeistaa ennen kasvatuskeskustelua sanoittamaan lapselle, että keskustelua käydään tapahtuneen yhdessä pohtimiseksi sekä lapsen näkemys huomioimiseksi tilanteen ratkaisemisessa. Kasvatuskeskustelu on hengeltään kannustava, lämmin ja aidon vuorovaikutuksen mahdollistava. Lapselle sanoitetaan, ettei häntä syytetä mistään eikä keskustelun tarkoitus ole lapsen rankaiseminen. Lämmin, turvallinen ilmapiiri

edesauttaa lapsen motivaatiota osallistua keskusteluun. (mt. 2017, 234.) Ahonen (2017) suosittelee tunnekorttien hyödyntämistä vähäpuheisen tai pienen lapsen kanssa. Kuvakorteista lapsi voi osoittaa tunteensa ennen tapahtunutta, sen aikana sekä sen jälkeen. Haastavasta tilanteesta, tapahtumaa ennen, sen aikana ja sen jälkeen, voi piirtää myös tikku-ukkosarjakuvan. (mt. 2017, 235.)

Turvallisen keskusteluilmapiirin varmistuttua, kasvattaja voi tiedustella, mitä tilanteessa tapahtui. Lapsen kertomus kuunnellaan aktiivisesti, ja hänen tunteitaan voidaan sanoittaa häiritsemättä kertomusta. Aktiivinen kuuntelu tarkoittaa muun muassa nyökyttelyä, kasvojen ilmeitä ja tarkentavia kysymyksiä, ei hiljaa passiivisesti kuuntelua. (mt. 2017, 235.)

Kun tapahtumista on syntynyt yhtenevä mielikuva, voi lapselta kysyä, miksi hän toimi kuten toimi. Jos lapsi syyttää muita, muistutetaan, että nyt puhutaan lapsen omasta toiminnasta ja myöhemmin toisten lasten. (mt. 2017, 235.)

Leiritoimet kiusaamisen ennalta ehkäisemiseen ja siihen puuttumiseen

Parasta Lapsille ry:n Aikaa ilolle -leiritoiminnassa kiusaamisen vastainen työ painottuu kiusaamisen ennalta ehkäisemiseen. Parasta Lapsille ry:n leiritoiminnassa vapaaehtoiset leiriohjaajat täyttävät leirivastaavan johdolla leirin suunnitteluvaiheessa kiusaamisen ehkäisemiseksi Kiusaamisen ehkäisemisen nelikentän. Suunnitelmaan on mahdollista palata ja muokata sitä tarpeen vaatiessa.

5.2 Tunnekasvatus avuksi lapsen käytöshäiriöihin

Itsesäätelyn taito

Tunteiden säätelyllä tarkoitetaan tapoja ja voimakkuutta ilmaista tunteita sekä tunteisiin liittyvää käyttäytymistä ja sisäistä kokemusta, eli tunneilmaisun voimakkuutta ja sen kohdentamista. Esimerkiksi lapsi voi pettyessään itkeä, harmistua ja hakeutua syliin, kun toinen taas heittelee tavaroita ja raivostuu. Kokiessaan voimakkaita kielteisiä tunteita, on vaarana, että lapsi jää niiden vangiksi ja alkaa käyttäytyä impulsiivisesti joutuen konfliktitilanteisiin. Negatiivisten tunteiden säätelykyvyn puuttuessa, konflikteille altistuu helpommin. Vertaisryhmä on tärkeä itsesäätelytaitojen kehityksessä ja negatiivisten tunteiden hallinnassa. Aikuisen rooli taas on taitojen opettamisessa ja oppimisen tukemisessa. (mt. 2017, 26–27.)

Kiusaamisen taustalla voi olla opittuja malleja, mutta pienillä lapsilla kiusaamisen taustalla voi

olla myös itsesäätelytaitojen sekä tunteiden ja käyttäytymisen säätelyn kehittymättömyys (Viinikka Anne 2017, 22). Edelläkuvattu on normaalia pienille lapsille, joilla ei vielä ole harjaantuneita keinoja tunteiden kohdistamiseen eikä ymmärrystä tunnetilan tapahtumasta, jolloin reaktio on usein impulsiivinen.

Tunteiden säätelyn kyky kehittyy turvallisen, omat tunteensa hallitsevan läheisen aikuisen kanssa. Tunteiden myrskytessä lapsen täytyy voida luottaa siihen, että aikuinen auttaa ja ymmärtää häntä. Lapsen tunnekokemus on sallittu, eli sitä ei aikuinen voi vähätellä eikä kieltää. Reagoidessaan, aikuinen reagoi lapsen käytöksen lisäksi lapsen tunteisiin. Voimakkaaseen tunnetilaan mukaan meneminen, eli sen peilaaminen ei ole hyvä, koska tunteet siirtyvät myös aikuiselta lapselle. (Viinikka Anne 2017, 20–21.) Tällöin sekä lapsi että aikuinen ovat voimakkaan tunnetilan vallassa, josta ei ole ulospääsyä, ellei aikuinen hillitse ensin omaa tunnereaktiotaan. Näin lapsi voi peilata aikuisen käytöstä silloin, kun tilanne on rauhoittunut.

Kiusaamistilanteissa tai esille tulleissa tapauksissa voi havaita tunteiden hallinnan tai käsittelyn ongelmia, jotka vaikuttavat hyvin samanlaisilta kuin pienten lasten ollessa kyseessä. Puutteellinen tunnetaitojen hallinta, omien tunteiden tiedostaminen ja käsittely sekä reagoiminen näkyvät myös vanhemmilla lapsilla. Käytetäänkö kiusaamista epätietoisesti yhtenä välineenä tunteiden purkamiseen, kun taidot tunnetilan käsittelyyn ja purkuun muuten ovat puutteelliset.

Huomion hakeminen ja saaminen

Kiusaamiseen puuttumiseen liittyvissä haastatteluissani haastattelemanani vapaaehtoiset kertoivat aika ajoin lasten huomionhakuisuudesta. Anne-Mari Jääskisen kirjassa *Mitä sä rageet Lapsen ja nuoren tunnetaitojen tukeminen* puhutaan siitä, että luulemme lapsen menevän pilalle, jos hän saa mitä haluaa tai oppii käyttäytymään väärällä tavalla, jos emme huomioi hänen käytöstään (Jääskinen 2018, 110). Sen sijaan opetamme huomioimattomuudella lapselle, etteivät hänen tarpeensa ole riittäviä vastataksemme niihin. Eli lapsi ei ole meille oikeanlainen, riittävä sellaisenaan. Lapsen tarve tulla huomioiduksi ja kuulluksi saattaa näyttäytyä käytöksessä monin eri tavoin. Lapsen syvin inhimillinen tarve on kuitenkin saada huomiota, rakkautta. Jääskinen (2018) ehdottaakin kääntämään asetelman nurinpäin; Miten voisimme antaa lisää huomiota? (mt. 2018, 110.)

Jääskinen (2018) tuo esille tutkija, vuorovaikutustaitojen kehittäjä ja psykologi Thomas Gordonin ajatuksen: Ihminen vapautuu muutokseen hetkenä, jona hänet hyväksytään sellaisena, kuin hän on. Silloin ei tarvitse enää vastustaa eikä puolustaa kokemustaan. Ihmisessä avautuu tilaa ajatuksien vastaanottamiselle, toisen tarpeiden kuulemiselle ja toiminnan muutokselle. Sen

sijaan, että aikuiset antaisivat tilaa, he yrittävät usein muuttaa lapsen käytöstä pakottamisen, vallan, tunnereaktion tuomitsemisen ja tilan kaventamisen kautta. (Jääskinen 2018; 110.)

Kirjassaan Jääskinen (2018) neuvoo ammentamaan käytöksellään oireilevaan lapseen kaikin tavoin lisää turvaa ja rakkautta kotona ja muissa kasvatusympäristöissä muun muassa läsnäolon ja yhdessä tekemisen kautta. Jääskinen ja Pelliccioni (2018) kirjoittavat, että aikuisen tehtävänä on saada lapsi näkemään hyvä itsessään sekä kokemaan itsensä merkitykselliseksi ja tärkeäksi. Tämä onnistuu esimerkiksi läsnäololla, sopivalla määrällä yhteisen vastuun jakamista, mielenkiinnolla ja ilolla sekä kertomalla lapselle, mitä kaikkea hyvää näemme hänessä. Kun meissä nähdään hyvä ja meihin uskotaan, alamme itsekkin luottaa ja uskoa itseemme. (mt. 2018; 111.)

Kiusaamisen ja huomion suhde on mielenkiintoinen. Kiusatessaan lapsi hakee huomioita; Ilman yleisöä ja ryhmän hyväksyntää, ei olisi kiusaamistakaan. Onkin siis syytä pohtia, mistä huomionhakeminen johtuu. Jos lapsi ei saa kotona tai missään muussakaan toimintaympäristössään huomiota, hän yrittää hakea sitä eri tavoin.

Mitä lapsi oppii toimiessaan väärin

Kiusaamisen käsittely kiusatun kanssa herättää erilaisia näkemyksiä. Nykykäsityksen mukaan kiusaajaa ei tule syyllistää teoistaan. Seuraavassa kappaleessa esittämäni teoria tukee tätä väitettä.

Psykologi Anna van Duijvenvoorden (2008) osoitti (Helskov Elvén 2016; 43), ettei alle 15-vuotias opi mitään saadessaan tietää tekevänsä jotakin väärin. Tutkimuksessa jokainen tutkimushenkilö ratkaisi tehtäviä 15 minuutin aikana tietämättä, miten heidän tuli toimia. Jos tehtävä ratkaistiin oikein, 15-vuotta täyttäneiden aivotoiminta oppimiseen liittyvillä alueilla väheni. Kun 15-vuotta täyttänyt ei saanut tehtävästä oikeaa vastausta ja kuuli: ”Nyt meni väärin”, aivotoiminta lisääntyi joillakin osa-alueilla. Alle 11-vuotiailla tulokset olivat päinvastaisia. Kun he saivat tietää toimineensa väärin, aivotoiminta väheni. Saatuaan kuulla toimineensa oikein, aivotoiminta lisääntyi. (Helskov Elvén 2016, 43.)

Havainto on tärkeä, kun ajatellaan kiusaamiseen puuttumista ja kiusaamistapausten selvittämistä sekä leirille osallistuvien lasten ikäluokkaa, 7–12-vuotiaat. Vaikka kiusaajan teko olisi kuinka selvästi todistettavissa, ei kiusanneen lapsen syyttäminen tai moittiminen opeta lapselle teon eettisiä seurauksia tai näytä toteen uhrin kärsimystä tilanteessa. Lapsi ei lopeta kiusaamista ainakaan yksinomaan sen takia, että häntä moititaan. Edellä esitetyn tutkimustuloksen mukaan

lapsen aivoissa oppimista käsittelevien osien pitäisi ensin aktivoitua. Tutkimuksen mukaan tämä edellyttää positiivista palautetta.

Kiusaajan tasavertaisessa kanssakäymisessä tulee huomioida myös kiusaajaan mahdollisesti kohdistunut aggressio esimerkiksi seuraavasti: ”Ei ollut oikein, että sinua potkaistiin. Onneksi sinua ei sattunut.” Ja: ”Kuulin, että sanoit Annille pahasti. Harmittiko sinua jokin, kun sanoit niin?” Sen sijaan, että kiusaajaa moitittaisiin, kiinnitetään huomio siihen, miten tilanne on saanut alkunsa, mikä tapahtuma tai tilanne on edeltänyt kiusaajan reaktiota. Annetaan kiusaajalle mahdollisuus kertoa oman tarinansa, tuomitsematta.

Kun kiusaaja kohdataan tasavertaisesti, on tilanteen selvittämiseen osallistuminen hänelle mielekkäämpää, ja hän on ehkä osallistumishalukkaampi. On myös huomioitava, että joskus kiusaamistilanteen selvittämisessä voikin olla kyse tilanteesta, joka on saanut alkunsa ennen ohjaajan saapumista paikalle. Kun kiusaajaa on kiusattu, on ohjaajan havaitsema kiusaamisteko puolustautumista, eli kiusaaja onkin alun perin uhri. Reaktiivisella aggressiolla tarkoitetaan lapsen reagoimista herkästi esimerkiksi kiusaamiseen (Salmivalli 1998, 31.)

Sosiaalipedagogiikan näkökulma

Sosiaalipedagogiikassa pidetään tärkeänä yksilön mahdollisuutta vaikuttaa elämäänsä, ja yhteiskunnallisiin oloihin, joissa elää. Lasten ja nuorten hyvinvointi ja heidän kiinnittymisensä yhteiskuntaan ovatkin sosiaalipedagogiikan keskeisiä kysymyksiä. (Muhonen, Lallukka & Turtiainen 2009, 77.)

Sosiaalipedagogisen toiminnan ydin on suuntautua sosiaalisten haasteiden kanssa kamppailevien arkeen sekä heidän auttamisessaan itsepuun (Muhonen, Lallukka & Turtiainen 2009, 77; Hämäläinen 1998, 156). Yksilöitä näin ollen aktivoidaan elinolojensa ja elämänlaatunsa kehittämiseen, ongelmiensa ratkaisemisiin ja yhteiskunnalliseen toimintaan. Myös pienryhmätoiminnassa tavoitteena on yksilöiden elämänhallintaa ja subjektiivista vahvistavien oppimisen ja kasvun prosessit. Tavoitteen toteutuessa ryhmän jäsenten sosiaaliset taidot vahvistuvat. (Muhonen, Lallukka & Turtiainen 2009, 77.)

5.3 Miksi leireillä ei puututa kiusaamiseen?

Koska kiusaamista tapahtuu leirille suuntautuneen havaintotutkimukseni sekä koulukiusaamista käsittelevien lähteideni mukaan myös opettajien tai ohjaajien näkö- ja kuuloetäisyydellä, on mielenkiintoista, miksi myös näihin tilanteisiin ei aina puututa. Syitä on monia.

Ensinnäkin puuttumattomuus koetaan haastattelujeni perusteella yhdeksi keinoksi vähentää lasten häiriökäyttäytymistä. Jos häiriökäyttäytymisellä haetaan huomiota saattaa tiukka puuttuminen tai kieltö vaan lisätä käyttäytymistä. Jos puuttumattomuutta mallinnetaan samoista syistä kiusaamiseen, joudutaanko tilanteeseen, jossa ei puututa, kun pitäisi puuttua? Ohjaajilla pitäisikin olla todella selkeä ennakkokäsitys jo leirille tullessaan siitä, mihin käytökseen tai toimintaan ei puututa ja mihin puututaan.

Toiseksi haastatteluista ja omista havainnoistani tuli esille, että kiusaamisen erottaminen riitelystä ja leikistä on ajoittain haastavaa. Viaton keskustelu voi kääntyä nopeasti loukkaavaan sävyyn. Leikissä voi puhjeta riita, siihen voidaan ottaa lapsi mukaan ja yhtäkkiä sulkea lapsi pois leikistä.

Neljänneksi kiusaamista tapahtuu ohjaajien korvien ja silmien ulottumattomissa, piilossa. Kiusaaminen on voinut alun alkaenkin tapahtua piilossa tai sitten se on ohjaajan tai ohjaajien puuttumisen takia jatkunut piilossa.

Jos kiusaaja on täysin auktoriteeteista piittaamaton, ja jatkaa kiusaamista välittämättä leirin säännöistä ja ohjaajien puuttumisesta, on lopulta ainoa vaihtoehto leiriltä kotiin lähettäminen.

Miltä kiusaaminen kuulostaa?

Havainnoidessani lasten väkistä vuorovaikutusta, kiinnitin huomiota kaikkeen mikä ´poikkesi tavanomaisesta kommunikaatiosta. Tätä ei oikeastaan tarvinnut miettiä erikseen vaan luonnollisesti ihminen havaitsee erot artikulaatiossa, puheäänien voimakkuudessa ja muissa muutoksissa, kehon muuttuneen elekielen. Ihminen viestii kehollisesti useita eri asioita: Kehonkieli voi olla uhkaavaa tai puolustautuvaa. Ohjaajien kannattaisikin miettiä ennen toimintaan osallistumista, miltä kuulostaa ihminen, joka haukkuu, nimittelee tai matkii toista sekä valehtelee, manipuloi tai juoruilee toisesta. Entä miltä kuulostaa tai näyttää itseään puolustava lapsi, joka kokee toisen käytöksen epäoikeudenmukaiseksi tai lapsi, joka yrittää olla välittämättä, loukkaavista sanoista tai teoista. Muuttunut ääni, kehonkieli ja ilmeet voivat paljastaa kiusaajan ja kiusatuksi joutuneen.

Riitelyn ja kiusaamisen eroja

Kiusaamista kuvataan toistuvana, samaan henkilöön tai henkilöihin kohdistuvana, tahallisenä yrityksenä satuttaa henkisesti tai fyysisesti. Riitely taas on kertaluonteista, tahatonta, eikä kohdistu osapuolista vain toiseen vaan kumpikin osapuoli on aktiivinen ja osallistuu tasavertaisesti

riitatilanteeseen. Kiusaaminen on tahallista. Kun kiusaaja on aktiivinen tekijäosapuoli ja subjekti, on kiusattu passiivinen osapuoli eli objekti, johon kiusaamisteko kohdistuu. Kun taas riitatilanteessa kumpikin osapuoli osallistuu aktiivisesti vaikuttaen tasavertaisesti riidan kulkuun.

Kiusaamisen ja riitelyn eroja voi avata myös osallisuuden ja tasavertaisuuden kautta. Riitelyssä kumpikin osapuoli on osallinen riitatilanteessa, tasavertaisesti. Kumpikin osallistuu riitelyyn, tuoden esille omia eroavia mielipiteitään. Kumpikin riidan osapuoli on saanut tehdä päätöksen riidan aloittamisesta. Kiusaamisessa on kyse ennemminkin epätasa-arvosta ja epäoikeudenmukaisuudesta. Kiusaaminen perustuu täysin valtailmiölle, sille, että kiusaajalla on valtaa suhteessa kiusattuun. Hän on sosiaalisessa arvoasteikossa kiusattua ylempänä. Kiusatun mahdollisuudet vaikuttaa tilanteen kehittymiseen ovat pienemmät kuin kiusaajalla tai jopa olemattomat. Kiusatun osalta osallisuus ja vaikuttamisen mahdollisuudet tilanteen kulkuun eivät toteudu.

Jos kiusaamista ja riitelyä tarkastelee oppimisen näkökulmasta sekä lapsen ymmärryksen kehitykseen siitä, miten voi itse vaikuttaa tapahtumien kulkuun, miten mielipide voi erota toisen mielipiteestä ja miten eriävien mielipiteiden ja riitelyn kautta voidaan opetella omia mielipiteitä, toiveita ja rakentaa omaa minää. Kiusaaminen estää oppimisen. Kun kiusattu ei saa osallistua, hänen mielipiteitään ei haluta kuulla, eikä hän saa edes mahdollisuutta niitä kertoa, iskostuu kiusaajalle pikkuhiljaa ajatus, ettei hänen ajatuksillaan ole väliä.

Kiusaaminen sulkee yhteisön ulkopuolelle. Pitkäaikaisia seurauksia ovatkin esimerkiksi syrjäytyminen ja ulkopuolisuuden kokemus. Kiusaaja sulkee kiusatun yhteisön ulkopuolelle, jolloin kiusattu ei pääse opettelemaan yhteisössä toimimista ja kommunikointia.

Riitelyn avulla on mahdollista oppia sopimista, anteeksipyytämistä, toisen mielipiteen kunnioittamista sekä ymmärtää omia virheitä. Erimieltä olevat voivat kohdata toisensa vuorovaikutustilanteessa kunnioittaen ja arvostaen jopa mielipidettään keskustelun aikana argumentoiden ja muuttaen, jolloin kyseessä ei enää ole riitely. Dialogi mahdollistaakin tasavertaisen ja kunnioittavan erimielisyyden, jossa kumpikin keskusteluun osallistuja voi vaihtaa mielipidettään keskustelun aikana tai sen seurauk-

senä. Kiusaamisessa on aina valtasuhde kiusaajan ja uhrin välillä. Kiusattu oppii korkeintaan, ettei ole tasavertainen, osallinen tai edes yhteisönsä jäsen.

Viimeinen eroavaisuus riitelyn ja kiusaamisen välillä on selvittäminen ja sopiminen. Riitaa sopiessa, kumpikin osapuoli on aktiivinen anteeksipyytäjä ja anteeksisaja. Sopiminen kehittää sekä empatiataitoja että itsemyötätuntoa, kykyä antaa anteeksi ja kykyä pyytää anteeksi. Kiusaamista ei saada aina sovittua. Kiusaamistapaus ei välttämättä tule ikinä tietoon, jotta ulkopuolinen henkilö voisi puuttua tilanteeseen ja alkaa sitä selvittämään. Näennäisesti selvitetty kiusaamistapaus ei välttämättä ole uhrin ja kiusaajan mielestä todellisuudessa selvitetty. Myös tilanteista käytetyt sanat eroavat; Kun kiusaamistapauksien yhteydessä puututaan ja selvitetään tilanne, puhutaankin riita-tilanteissa sopimisesta. Sopiminen tarkoittaa, että osapuolet ovat päässeet yksimielisyyteen asiasta.

6 TUOTOS

6.1 Kiusaamiseen puuttumisen koulutus

Opinnäytetyön tuotoksena syntyi Kiusaamiseen puuttuminen lisäkoulutus, jonka suunnittelin ja toteutin syksyllä 2024. Koulutus jakautuu teoriaan ja käytännön menetelmään. Koulutuksen menetelmäosiossa käytetään esimerkkeinä leireillä tapahtuneita kiusaamistilanteita, jotka nousivat leiriohjaajien haastatteluista ja havainnointitutkimuksesta.

Koulutuksessa käsitellään kiusaamisen määritelmä, muodot ja roolit kiusaamistilanteissa sekä ohjaajien ja omia vinkkejä puuttumiseen. Lisäksi ohejistus Erätauko-dialogin soveltamiseen kiusaamistapausten selvittämisessä.

Keväällä 2025 järjestettiin leirijärjestöjen yhteinen lisäkoulutus Turvallisuus, kiusaamiseen puuttuminen ja ehkäisy. Suunnittelimme koulutuksen eri leirijärjestöistä koostuneessa työryhmässä. Koulutus järjestettiin maaliskuussa 2025. Keväällä 2025 osallistuin valtakunnalliseen Näe hyvä mussa -verkostoon kertoen kiusatun reaktiivisuudesta ja kiusaajan proaktiivisuudesta.

LÄHTEET

Alasuutari, Pertti 1995. Laadullinen tutkimus. 3. uudistettu painos. Jyväskylä: Gummerus.

Ahonen, Liisa 2017. Haastavat tilanteet. Lämpimän vuorovaikutuksen kirja. Jyväskylä: PS- Kustannus.

Cacciatore, Raisa 2009. Toim. Vuokko Hurme ja Maija Lehtikangas. Kapinakirja. Aggressiokasvattajan käsikirja. Koululaisesta aikuiseksi. Väestöliitto. Helsinki: VL-Markkinointi Oy.

Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 30.12.2013/1287. Pykälä 13. 25.5.2022/377. Koulutuksen järjestäjän Opiskeluhoitosuunnitelma. Viitattu 10.10.2024. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2013/20131287>

Lastensuojelulaki. 13.4.2007/ 417. Pykälät 3–4. Viitattu 8.10.2024. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417>

Hamarus, Päivi 2012. Haukku haavan tekee. Puututaan yhdessä kiusaamiseen. Jyväskylä: PS- Kustannus.

Hamarus, Päivi & Holmberg-Kalenius, Tina & Salmi, Saija 2015. Opas kiusaamisen jälkihoitoon. Jyväskylä: PS-kustannus.

Hamarus, Päivi & Kanervio Pekka & Landén Laila, Pulkkinen Seppo (toim.) 2014 Huuto! Lasten ja nuorten hyvinvoinnin puolesta. Jyväskylä: PS-Kustannus.

Hejlskov Elvén Bo 2016. Kenen ongelma? Haastavat tilanteet koulun arjessa. Espoo: Kehitysvammaliitto ry.

Holmberg-Kalenius Tina & Kaituri Nina & Rastas Merja 2024. ”Vahingossa huitaisin, läpällä heitin”. Vastuut, oikeudet ja ratkaisut koulukiusaamistilanteessa. Joensuu: Viestintätoimisto Kirjokansi.

Jääskinen, Anne-Mari 2017. Mitä sä rageet? Lapsen ja nuoren tunnetaitojen tukeminen. 2.painos Helsinki: Lasten Keskus ja Kirjapaja Oy.

Kananen, Jorma 2013. Case-tutkimus opinnäytetyönä. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja sarja. Tampere: Suomen Yliopistopaino Oy.

Kananen, Jorma 2012. Kehittämistutkimus opinnäytetyönä. Kehittämistutkimuksen kirjoittamisen käytännön opas. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja -sarja. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy.

Kaunisto, Annakaisa & Pennanen, Marika 2024. Lapsen kasvun, hyvinvoinnin ja oppimisen edistäminen. 1. painos. Helsinki: Edita.

Markkanen, Eeva-Liisa 2017. Mannerheimin Lastensuojeluliitto ry. Julkaisu. Oppilaiden osallisuus ja kiusaamisen ehkäisy. Lapset ensin.

Muhonen, Lallukka & Turtiainen 2009. Pienryhmämenetelmä lasten ja nuorten ehkäisevän työn välineenä. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto. Viitattu 30.11.2024. URL:<http://www.uta.fi/laitokset/sos.pol./sospeda/mitaon.html>.

Multanen, Maiju & Angeria, Pia 2024. Ryhmäluotsaaja. Matalan kynnyksen harjoitteita oppimisen ja hyvinvoinnin tueksi. Jyväskylä: Santalahti-kustannus.

Nivala, Elina & Ryyänen, Sanna 2019. Sosiaalipedagogiikka. Kohti inhimillisempää yhteiskuntaa. Helsinki: Gaudeamus Oy.

Opetushallitus, 2024. Koulutus ja tutkinnot. Kiusaamisen tunnistaminen ja puuttumisen keinot. Viitattu 1.9.2024. <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/kiusaamisen-tunnistaminen-ja-puuttumisen-keinot>

Parvinen, Petri ja Pyykkö Manne 2020. Vaikuttaminen ja manipulointi. Jyväskylä: Docendo Oy.

Pennington, Donald C. 2005. Pienryhmän sosiaalipsykologia. Helsinki: Gaudeamus Oy.

Repo, Laura 2015. Pienet lapset ja kiusaamisen ehkäiseminen. 2. uudistettu painos. Jyväskylä: PS-Kustannus.

Salmivalli, Christina 1998. Koulukiusaaminen ryhmäilmionä. 2. painos. Tampere: Gaudeamus Oy.

Terveysten ja hyvinvoinnin laitos 2024. Kouluterveyskyselyn tulokset 2017–

2023. Viitattu 30.11.2024. https://sampo.thl.fi/pivot/prod/fi/ktk2/lapset/fact_ktk2_lapset?row=measure-878980&row=measure-952539&column=alue-886778.&column=vuosi-952479&column=taustatekija-888288&column=sp-888243&fo=1#

Viinikka, Anne 2017. Mannerheimin lastensuojeluliitto ry. Julkaisu. Lapset ensin. Mielenlukutaitoa! Opas turvallisen päiväkotiryhmän rakentamiseen

Välimäki, Elina 2023. Kiusatut. Kertomuksia koulusta. Viro: Into Kustannus.